

UDK: 811.163.42:81'25:81'36:81'37:81'38:81'42:27-23BIBL

Prethodno znanstveno priopćenje

Prihvaćen za tisak: 17. listopada 2012.

Tina Mihic
Zadar
tina_mihic@net.hr

Sinonimi i razlike u hrvatskim prijevodima na primjeru Lk 22,54–62

U ovome se radu raščlanjuju prijevodne razlike u sedamnaest različitih prijevoda istoga teksta: dijela iz Evandjelja po Luki u kojemu se govori o tome kako se Petar odrekao Isusa. Nakon uvoda u kojemu se raspravlja o samim nazivima povezanim sa sinonimima i njihovim podvrstama te o samoj pojavi (sinonimija, sinonimičnost, istoznačnost, bliskoznačnost i sličnoznačnost), u radu se osvrće i na sinonimiju kao književno obilježje i sinonime kao problem u prevodenju. Potom se predstavlja građa: 10 različitih prijevoda i još njihovih 11 pregledanih inačica, od kojih 4 imaju posve jednak tekst. U drugomu se dijelu rada navode opće razlike, uglavnom gramatičke (glagolska vremena, inverzija, navesci, konektiri) i pravopisne (točke, uskličnici, zarezi). U trećemu dijelu rada raščlanjuju se razlike među prijevodima redak po redak. Različiti prijevodi katkad svjedoče samo o autorovim stilskim raznolikostima, a katkad donose promjenu u značenju, čime ista izvanjezična stvarnost u različitim prijevodima dobiva drugačija značenja i dojam o ne baš posve istom događaju. Jedna skupina prijevoda služi se biblijskim stilom (Zagoda, Ladan, Rupčić, Duda i Fućak, donekle i Šarić, pri čemu prva dva imaju više konektora i veznika nego druga tri). Druga skupina prijevoda (Vrtarić, Djaković, Knežević te Varaždinska Biblija) donose kombinaciju biblijskoga i neobilježenoga stila, dok je jedan prijevod (Lovrec et all) približen svakodnevnomu govoru i djeluje kao prepričavanje, ne prijevod. No i bez značajka biblijskoga stila, imaju raznolik odabir riječi. Glavnina sinonima nisu pravi sinonimi, nego se čak i unutar konteksta vidno razlikuju i prenose drugačiju poruku. Rad pokazuje koliko je važno pokloniti veliku pozornost svakoj riječi, suznačnoj i samoznačnoj, kako bi se što vjernije prenijela poruka koju nosi tekst, ne samo Biblija, već i svako drugo prevodeno djelo.

1. Uvod

U hrvatskoj filologiji ustalili su se nazivi *istoznačnice* i *bliskoznačnice* za podvrste sinonima u skladu s najčešćim shvaćanjem sinonimije. Ona je prisutna u svim jezicima i obično se shvaća na dva načina: kao potpuna jednakost (istoznačnice) i kao velika bliskost, odnosno zamjenjivost samo u nekim kontekstima (bliskoznačnice), što se katkad naziva i sličnošću, koja je povezana s riječima slična značenja. Međutim, i sa samim pojmom sinonimi i s riječima koje bi mu pripadale postoje teškoće. Neke kategorije riječi pojedini jezikoslovci svrstavaju u sinonime, a drugi ne, npr. riječi djelomično različita izraza koje se nazivaju tvorbenim sinonimima ili pak varijantama (Petrović 2005). Neki jedino parove u kojima jedan član pripada općeuporabnome, a drugi stručnome leksiku (označava isti referent) smatraju pravim sinonimima, a to je leksički odnos među primjerima poput *prijelom* — *fraktura*, *šarenica* — *iris*, *zjenica* — *pupila*, *jezikoslovlje* — *lingvistika*, *višeznačnost* — *polisemija*. Neki se uopće ne slažu s podjelom sinonima na istoznačnice i bliskoznačnice navodeći da se sinonimima mogu smatrati samo pravi sinonimi (Tafra 2005). Drugi pak istoznačnice ne smatraju sinonimima, nego dubletama: riječima različita izraza i istoga sadržaja, a sinonimima smatraju samo sličnoznačnice ili suznačnice — riječi različita izraza i sličnoga sadržaja (Silić 1998). Problem postoji i sa samim nazivima *bliskoznačnica* i *sličnoznačnica*, koji bi se mogli smatrati izrazima različitih značenjskih odnosa, ali bi međusobno mogli biti sinonimi značenjem suprotstavljeni *istoznačnicama*. Bliskost je “svojstvo ili stanje onoga što je povezano u prostoru, vremenu, mislima i osjećajima, a sličnost (je) ukupnost osobina onih koji imaju približno jednaka svojstva” (Petrović 2005: 124). Z. Jelaska (2007) navodi da se dvije bliskoznačne riječi odnose “na blizak (privezan) pojam ili isti pojam promatran s bliskoga stajališta”, dok za sličnost navodi da se “prototipno odnosi na ono što ima (ob)lik kao i nešto drugo, dakle nije isto ni blisko, nego podsjeća, slični”.

Razlika u poimanju riječi istoga ili sličnoga značenja dovela je i do niza različitih podjela sinonima, određivanja općega pojma i njegovih podvrsta (v. Težak 1990, Silić 1998, Petrović 2005, Tafra 2005, Jelaska 2007, Bačić 2010). Imenovanjem različitih pojava istim nazivima u jezikoslovlju je nastala pomutnja oko *sinonimije*, *sinonimičnosti*, *istoznačnosti*, *bliskoznačnosti* i *sličnoznačnosti*, koja je ovu pojavu u jeziku predstavila problematičnom. Jedan je uzrok različitih podjela činjenica da naziv bliskoznačnost pokriva tri vrste semantičkih odnosa među leksemima (Petrović 2005: 124); sinonimičnost među pojedinim značenjima višeznačnica; među riječima koje nisu zamjenjive u svim kontekstima (bilo zbog semantičkih i sintaktičkih zapreka, bilo zbog različitih konotativnih značenja); sličnost ili bliskost značenja pojedinih riječi, pri čemu ovu posljednu B. Tafra (2005: 222) naziva

kvazisinonimijom. Očito je da prema ovakvoj podjeli bliskoznačnost zapravo obuhvaća sve moguće kategorije sinonimnosti među leksemima koji nemaju potpuno ista značenja i nisu zamjenjivi u svim kontekstima.

Iako je upravo zbog nejednakih značenja bliskoznačnost problematična kao vrsta sinonimije jer je njezina osnovna značajka jednakost u značenju, činjenica je da jeziku nisu potrebni pravi sinonimi, potpuno ista značenja, zamjenjivi u svim kontekstima, izuzev kao odlika stila. Zato se jezik polako rješava istoznačnih riječi: ili tako da se pojedini sinonimi više ne mogu međusobno zamijeniti u bilo kojem kontekstu pa postaju dijelom starijega jezičnoga sloja, dijalekta, kolokvijalizma, žargona i slično, ili tako da riječi dobivaju nova značenja. Tako nekadašnje istoznačnice, tj. pravi sinonimi, postaju samo bliskoznačnice. Jedan je od takvih primjera stvaranje razlike između značenja riječi *gusar* i *pirat*. Za prvu od njih Z. Jelaska (2009) kaže: “Riječ *gusar* u hrvatskome znači čovjeka koji je presretao i pljačkao brodove (to je njezino denotacijsko značenje). No ona pokriva različita konotacijska značenja koja su uvjetovana jedinstvenom hrvatskom kulturom: od posve negativnih (opasni i bezobzirni razbojnik) do sasvim pozitivnih, ali više kao borac za slobodu nego samo napadač brodova i pljačkaš.” Riječ *pirat* ušla je u hrvatski jezik zbog različitih utjecaja u novije vrijeme stvarajući značenjsku razliku prema riječi *gusar* (koja je zapravo bila prijevod engleskog *pirate*). Tako *pirat* postaje gori razbojnik koji pljačka iz vlastitih interesa, a *gusar* to čini u službi države i vlasti. Razliku između *gusara* i *pirata* spominje u bilješci npr. Mardešić u prijevodu romana *Put oko svijeta u 80 dana*. On upozorava čitatelja da je *pirat* (Verne 2004: 169) “morski razbojnik koji napada i pljačka brodove u svoju korist. Treba ga razlikovati od *gusara*, koji u ratu plijeni neprijateljske brodove, uz pismenu povlasticu svoje države, da spriječi protivnički promet.” S obzirom na to da se u izvorniku spominje samo jedan naziv, prevoditelj je procijenio bitnim da obrazloži čitatelju zašto za prijevod nije odabrao riječ *gusar*, nego *pirat*, čije se značenje onda očituje u sklopu cijeloga konteksta. Da riječ *pirat* nije popularizirana u posljednje doba (medijima, kulturom, filmovima *Pirati s Kariba*), ona ne bi ušla u sustav hrvatskoga standardnoga jezika kao zamjena za *gusara* jer nije bila ni nužna budući da je jezik toliko godina bio bez nje. Pojavljivanjem dviju istoznačnih riječi jezik je morao promijeniti značenje jedne od njih, kako bi postigao ekonomičnost kojoj teži i izbjegao potpune istoznačnice u jeziku. Zato se danas te dvije riječi razlikuju, iako u engleskomu jeziku, otkud potječe, ne postoje dobri ili loši *gusari*, odnosno *pirati*. *Piratstvo* je počelo označavati i sve drugo negativno s imalo sličnim konotacijama (sakupljanja blaga, pljačkanja) — ilegalno *skidanje* filmova i glazbe s internetskih stranica danas se naziva *piratstvom*.

Iz navedenoga je jasno zašto je pojava bliskoznačnosti puno češća. Bliskoznačnice se često vezuju uz višeznačne riječi kada je jedno značenje lek-

sema sinonimno nekomu drugomu leksemu, a drugo nije. Primjerice, istoznačnice su *drum* i *cesta*, a s njima je riječ *put* bliskoznačnica zbog svoga širega značenja jer je svaka cesta put, ali svaki put nije cesta (Babić 1990). Nepotpuna zamjenjivost sinonima prisutna je i pri uvriježenim sintagmama. Tako, primjerice, V. Anić (2006) kao prvo značenje pojma *savez* navodi “ugovor, sporazum o zajedničkoj suradnji na nekom području”, a kao primjer spominje *sklopiti savez*, ali ako se pogleda značenje leksema *ugovor*, *savez* se ne spominje (što bi se očekivalo jer je ugovor naveden kao sinonim leksemu *savez*); kao primjer se navodi *potpisati ugovor*, što se ne može spojiti sa *savez* (**potpisati savez*). Stoga se izvodi zaključak da ove dvije riječi ipak nisu sinonimne, bez obzira na to što je jedna definirana drugom. B. Tafra kaže (2005: 219) “riječi za koje kažemo da su sinonimi moraju imati isto značenje, tj. one se u jednojezičniku mogu tumačiti jedna drugom, imati istu definiciju (...)”, što je ovdje slučaj samo u jednom smjeru (*savez* je *ugovor*, ali *ugovor* nije *savez*).

1.1. Stilske i značenjske razlike

Sinonim ili ono što naizgled djeluje kao sinonim može se razlikovati u značenju ili pak samo u stilu od svoga parnjaka. Sinonimi koji se razlikuju samo u učestalosti uporabe i stilskoj obilježenosti zapravo bi bili istoznačnice od kojih gotovo uvijek jedna s vremenom zastari ili se međusobno počnu razlikovati u značenju. Riječi poput *reći* i *kazati* imaju posve ista značenja i mogu se zamijeniti u svim kontekstima. Zato je razlika u njihovoj uporabi prvenstveno odlika stila jer je u takvim slučajevima uvijek jedan parnjak neutralan i općenit, a drugi obilježen time što je u rjeđoj uporabi. *Reći* je neutralni glagol koji se u svim svojim oblicima najčešće upotrebljava za označavanje čina govorenja, a *kazati* je stilski obilježen glagol, rjeđi u uporabi i obično češći u književnim tekstovima nego svakodnevnoj komunikaciji. U odliku stila mogli bi se uvrstiti i leksemi od kojih je jedan riječ standardnoga jezika, a drugi arhaizam, žargonizam ili neki drugi leksem sličnih kategorija.

Sinonimi među kojima postoje značenjske razlike ono su što jezikoslovci nazivaju bliskoznačnicama ili sličnoznačnicama. Tako je jedan od školskih primjera sinonimije par *doktor* — *liječnik* u kojemu je značenjsko polje jednoga šire od drugoga pa riječi nisu zamjenjive u svakom kontekstu jer je *doktor* i osoba sa stečenim doktoratom neke znanosti, ne samo *liječnik*, što znači da je svaki liječnik doktor (diplomirao je medicinu), ali svaki doktor nije istovremeno i liječnik.

Sinonimija se ne smatra samo jezičnom pojavom, nego i književnim obilježjem, tako je za K. Bagića (2010) ona oblik smisaonoga ponavljanja ostvarena pojavljivanjem dviju ili više bliskoznačnih riječi ili izraza u stihu, rečenici ili kraćem segmentu iskaza pa sinonimi podcrtavaju obavijest, po-

jašnjaju nepoznat pojam, upozoravaju na kulturu, elokvenciju i karakter govornika, pridonose ekspresivnosti i stilskoj eleganciji iskaza. Zato autor sinonimiju smatra i dijelom stilistike jer govornik “birajući između više mogućnosti da kaže isto, oblikuje svoj stil”, a ona se može smatrati i književnom figurom. Međutim, malo je sinonima koji se razlikuju isključivo stilski (npr. *glazba* i *muzika*), a većina njih ipak ima barem nijansu značenjske razlike pa se odabirom jednoga sinonima umjesto drugoga ne otkrivaju samo stilske raznolikosti, već se i stvara nešto drugačije značenje. Razlikujući semantičke i stilske sinonime (u kojima je jedan parnjak neutralan, a drugi stilski obilježen), V. Vatov navodi još poneke njihove skupine. Među semantičkim sinonimima razlikuje istinske (u sinonimnome su odnosu primarna značenja leksema) i ideografske sinonime (u sinonimnome su odnosu primarno značenje jednoga i sekundarno značenje drugoga leksema, npr. *rukovoditelj* — *glava*). Među stilskim sinonimima jedan parnjak može biti stilski obilježen na različite načine i iz različitih razloga pa postoje ekspresivni sinonimi (*majka* — *mama*), funkcionalni sinonimi (*naglasak* — *akcent*) i arhaični (*zastava* — *horugva*).

Kako bi razlikovala istoznačnosti ili bliskoznačnost među leksemima samima po sebi od istoznačnosti ili bliskoznačnosti u kontekstu, u konkretnoj uporabi, B. Petrović (2005) uvodi pojam sinonimičnosti za drugi slučaj. Ovakva bi podjela značila da dva leksema među kojima postoji sinonimičnost možda nisu istovremeno i u sinonimnome odnosu u samome sustavu, isto kao što dva sinonimna leksema ne moraju biti ostvarena u kontekstu. Autorica navodi da u sinonimičnom odnosu mogu stajati leksemi od kojih je jedan uvriježena riječ hrvatskoga standardnoga jezika, a drugi posuđenica (*debljina* — *pretilost*), strani izraz (*brza hrana* — *fast food*), dijalektizam (*jarac* — *prč*), arhaizam (*poljubac* — *cjelov*), kolokvijalizam (*gotovina* — *keš*), vulgarizam (*rit* — *guzica*), eufemizam (*zahod* — *tamo gdje car ide pješice*), žargonizam (*usta* — *kanta*) ili nekrotizam (*epigram* — *grebigram*). Ovakve lekseme sinonimičnima unutar konteksta čini to što se odnose na isti referent, ali se neki sami po sebi ne bi smatrali sinonimima, ne zato jer nemaju isto značenje, već zato jer mnogi jezikoslovci takvu skupinu leksema izuzimaju iz proučavanja pojava u jeziku koje bi trebale biti usredotočene samo na standardni jezik i njegov sustav.

Za razliku od riječi koje su izvan konteksta različite, a u kontekstu su sinonimične, katkad riječi koje same po sebi djeluju jednako uvrštavanjem u kontekst postaju jasno različite jer se uočavaju njihove prave razlike. Kontekst to pokazuje kada zamjena sinonima može modificirati značenje cjeline. Ne uključujući uvriježene sintagme, problemi zamjene jednoga sinonima drugim i dalje postoje u svim jezičnim aspektima. U ovome će se radu baviti razlikama u prijevodu odabranoga teksta kako bi se pokazalo imaju li utjecaj na značenje ili su stilske inačice. Uspoređivat će se prvenstveno različiti

leksemi, ali i neke druge jezične jedinice, koje su su odlike biblijskoga stila, poput glagolskih oblika i redosljeda atributa i imenice. Pokušat će se na jednomu cjelovitomu tekstu pokazati pojavljuju li se u njemu različite vrste značenjskih i leksičkih odnosa.

1.2. Sinonimi i prevođenje

Prevođenje je iznimno težak posao pri kojemu prevoditelj mora voditi računa o svakoj riječi koju upotrebljava i pritom biti svjestan da čak i najbolji mogući prijevod neće biti ravan izvorniku. U različitim prijevodima postaju vidljivi drugačiji odabiri za isti referent i drugačiji stil opisivanja istih događaja. Bavljenje sinonimijom naizgled djeluje kao stvar pukih stilova ili u najboljem slučaju raznolikosti jezičnoga sustava. Međutim, u prevođenju je bavljenje sinonimima jedan od najvažnijih poslova jer upravo on određuje koliko će prijevod biti vrijedan i točan kada se među mnoštvom varijanti izabere prava. Najčešće je riječ o činjenici da je većina sinonima bliskoznačna, a ne istoznačna pa treba izuzetno puno pažnje posvetiti odabiru prave riječi kako se značenje cjelokupnog teksta ne bi mijenjalo. Kao primjer mogu se uzeti hrvatske riječi *vijek* i *doba*. *Doba* označava neko određeno razdoblje. *Vijek* označava razdoblje od sto godina, tj. stoljeće, ali kao višeznačnica označava i dužinu čovjekova života ili neko veliko razdoblje, u čemu može biti sinonim riječi *doba*. Vilenjak Elrond iz engleskoga romana Gospodar prstenova (Tolkien 2001: 318), izgovorio je rečenicu navedenu u (1). U kontekstu te rečenice broj *tri* ‘*three*’ uz imenicu ‘*ages*’ upućuje na točan opseg razdoblja, tj. određenoga broja godina, a ne na bilo kakvo određeno veliko razdoblje jer tada ne bi bio potreban broj. U hrvatskom prijevodu (Tolkien 2002: 289) rečenica je prevedena kao u (2). Engleska riječ *age* (*godina, doba, vijek*) prevedena je kao *vijek*, što je pogreška u odnosu na cjelokupni tekst i radnju romana jer bi to značilo da je Elrond u trenutku izgovaranja ovih riječi bio star tri stotine godina, a zapravo je star nekoliko tisuća godina, što se navodi na drugom mjestu u romanu.

(1) I have seen three ages in the west of the world, and many defeats, and many fruitless victories.

(2) Ja sam proživio tri vijeka na zapadu, i bio svjedok mnogih poraza i mnogih jalovih pobjeda.

Problemi prilikom prevođenja često nastaju zbog širega polja značenja u jednom jeziku, a užega u drugome, posebno ako su u jednom jeziku riječi koje označavaju jednak pojam višeznačne, a u drugom nisu. Naime, događa se da za neki pojam u jednome jeziku ne postoji posebna riječ u drugome,

pri čemu se često jednoznačnost jednoga jezika susreće s višeznačnosti u drugome jeziku, što otežava posao prevođenja. Jedan su od takvih primjera engleske riječi *mermaid* i *siren* i hrvatska *sirena*. Engleski *mermaid* označava polu ženu—polu ribu, dok *siren* označava mitološko biće koje je dijelom žena, a dijelom ptica. Hrvatska je riječ *sirena* izrazom bliža engleskom *siren*, ali sadržajem riječi *mermaid* jer većini hrvatskih govornika označava mitološko biće koje je gornjim dijelom žena, a donjim dijelom riba, kao u bajci Hansa Christiana Andersena *Mala sirena*. Iako ona ima šire semantičko polje nego u engleskome jeziku, njezino je drugo značenje široko prihvaćeno u kulturi i narodu, a uzrokovalo je činjenicu da se pravo značenje zapravo izgubilo. Stoga je riječ *siren* lažni prijatelj hrvatske riječi *sirena*. Odrednica sirene (Torpie 2007: 16) navedena je u (3). Kada bi se ta rečenica prevodila na hrvatski jezik samo pomoću postojećih riječi, prijevod bi glasio bi kao u (4).

(3) Like mermaids, sirens have the head of a woman and beautiful singing voices, but instead of a fish's tail, sirens have the body of a bird.

(4) Poput sirena, sirene imaju glavu žene i predivne pjevne glasove, ali umjesto ribljega repa, sirene imaju tijelo ptice.

Zbog nedostatka posebne riječi u hrvatskom jeziku prijevod kao u (4) proizveo bi besmislenu rečenicu. To pokazuje da sinonimija te pojam višeznačnosti i jednoznačnosti u različitim jezicima doista jesu problem kojemu se treba posvetiti pažnja općenito, a posebno prilikom prevođenja, i to ne samo zbog širega značenjskoga polja u jednom jeziku, a užega u drugome, nego i zato što se pravo značenje riječi otkriva tek u cjelokupnomu kontekstu.

Kako bi se pokazalo koliko je za smislen i jasan prijevod bitan pravi odabir riječi, ali i problematičnost prevođenja, ovaj će se rad usmjeriti na različite lekseme izdvojene u parovima ili nizovima s istoga mjesta većega broja prijevoda jednoga teksta, od kojih se neki smatraju sinonimima, a za druge se ne bi ni pomislilo da mogu biti sinonimni, tj. da se različite riječi mogu kao leksemi pojaviti u prijevodu (bar načelno) istoga predloška. Potrebno je utvrditi je li njihova razlika samo stilska ili doista i značenjska, odnosno — postoji li značenjska razlika među odabranim riječima sama po sebi ili tek kada se uvrsti u kontekst. Te će se dvije teorijske postavke u ovom radu obraditi na temelju jednoga odlomka Biblije, knjige koja je kao književno i vjersko djelo ostavila najviše utjecaja u povijesti književnosti. Od davnina ju prevode u njezinoj cijelosti (Stari i Novi zavjet), ali i u pojedinačnim izdanjima, poput samoga Novoga zavjeta, pojedinih Evanđelja, Psalama, Pjesme nad pjesmama, prijevodima na različite dijalekte i narječja, prepjevima i slično. Novi je zavjet češće prevođen na svjetske jezike od Staroga, zbog lika Isusa Krista koji je središnja figura katoličke i dru-

gih kršćanskih vjera i čiji se dolazak među vjernicima željno očekuje. Kao najprevođenije djelo na svijetu, i na hrvatskome je Biblija izišla u mnoštvu različitih prijevoda koje karakteriziraju različiti stilovi te bolje ili gore odabrane prijevodne inačice.

Opće je poznato da se u svakom prijevodu gubi dio izvornika i da nijedna prijevodna inačica, na bilo kojemu jeziku, nije toliko dobra kao što je izvornik. Razlog je tomu što se iz jezika u jezik ne može vjerno prenijeti poruka, bilo zbog različitog duha jezika, igara riječi koje ne postoje u jeziku na koji se prevodi, različitoga izraza koji ruši početni izvorni dojam ili same činjenice da u jeziku na koji se prevodi ne postoji riječ koja bi prikladno opisala značenje izvorne riječi. Prevođenje je samo po sebi zadatak koji je zahtjevniji no što se to naizgled čini, a osobito prevođenje nečega što je tolikom broju ljudi vjerska knjiga koja im život znači i za što je osobito važno da se srž i poruka Biblije očuvaju u što vjernijem tonu te da se ne izgubi ono što se njome stoljećima pokušavalo poručiti. “Treba pomno paziti, kad se izdvajaju pojedini biblijski odlomci, perikope, dijelovi/redci i kad se prenose u drugu sredinu i drukčiji medij, da se ne izgubi kontekstualna ovisnost tog dijela o cjelini Biblije. Jer, samo se u skladnome i obostranom odnosu dijelova i cjeline, i obrnuto (...) može vidjeti pravi smisao i međudjelovanje. A bez svoga izvornoga smisla Biblija je teška za razumijevanje i teže se uočava njezin utjecaj na pojedine nacionalne kulture, još manje na formiranje (nacionalnih) mentaliteta.” (Botica 2011: 9–10). Jasno je, dakle, koliko je vremena, pozornosti i pažljivosti potrebno uložiti u kvalitetan prijevod jedne knjige koja je toliko složena i utjecajna za sveukupnu kršćansku zajednicu.

1.3. Građa

Izvori za proučavanje uloge sinonima i riječi slična značenja u ovome su radu različiti hrvatski prijevodi teksta iz Lukina evanđelja (22,54–62) različitih autora od početka dvadesetoga stoljeća. U odabranomu se dijelu govori o Petrovoj slabosti i nijekanju Gospodina te Isusovu znanju o tome što će se dogoditi. Sjedeći oko vatre, troje je različitih ljudi prepoznalo Petra kao jednoga od onih koji su išli s Isusom, što je on iz straha sva tri puta zanijekao, uvjeravajući ljude da Isusa i ne poznaje, a kamoli da je išao za njim. Naposljetku se oglasio pijetao i Petar se prisjetio da je Isus predvidio kako će ga izdati, odnosno, zanijekati tri puta, i to prije nego se oglasi pijetao. Na to se Petar pokaje i zaplaka. Dakle, u radu će se proučavati jesu li razlike među prijevodnim inačicama proizišle iz leksema koji obznanjuju različito značenje ili su pak samo odlika stila, utjecaj koji svaka razlika može vršiti na cjelokupan tekst i kontekst. Problematika promjene značenja teksta nije

ograničena samo na sinonime, već i na upotrebu bilo koje druge riječi ako njezino cjelokupno značenje nije pažljivo uzeto u obzir.

(5)

1. **Z1** Zagoda, F. (1925) *Sвето писмо Новог завјета*, Zagreb
Z2 Zagoda, F. (1938) *Sвето писмо Новог завјета*, Zagreb (ista inačica)
2. **Š1** Šarić, I. (1942) *Novi zavjet*, Sarajevo
Š2 Šarić, I. (1959) *Sвето писмо Старог и Новог завјета*, Salzburg
Š3 Šarić, I. (2006) *Sвето писмо Старог и Новог завјета*, Zagreb, Sarajevo
Š4 Šarić, I. (2010) *Sвето писмо Старог и Новог завјета* (ista inačica)
3. **R1** Rupčić, Lj. (1961) *Sвето писмо Новог завјета*, Sarajevo
R2 Rupčić, Lj. (1967) *Sвето писмо Новог завјета* (2. izd.), Sarajevo
KD Kaštelan, J., Duda, B. (ur.) (2001) *Zagrebačka Biblija, Stari i Novi zavjet*, Zagreb
R3 Rupčić, Lj. (2000) *Sвето писмо, Novi zavjet i psalmi* (6. izd.) Mostar
R4 Rupčić, Lj. (2008) *Sвето писмо, Novi zavjet i psalmi*, Zagreb (ista inačica)
4. **DF** Duda, B., Fućak, J. (1973) *Novi zavjet*, Zagreb
DF Duda, B., Fućak, J. (1990) *Novi zavjet*, (11. izd.), Zagreb (ista inačica)
5. **LG** Lovrec, B., Lovrec, M., Grujić, Ž. (1981) *Novi Zavjet živim riječima, Knjiga o Kristu*, Zagreb
6. **L** Ladan, T. (1985) *Evangelje po Luki*, Plehan
7. **Dj** Djaković, B. (2000) *Sвето писмо Старога и Новога завјета*, Rijeka
8. **V1** Vrtarić, I. (1998) *Novi zavjet po Prihvaćenom tekstu*, Pušćine
V2 Vrtarić, I. (2005) *Novi zavjet po Prihvaćenom tekstu* (pregl. i preur. izdanje), Rijeka
9. **K** Knežević, R. (2001) *Novi zavjet*, Zagreb
10. **VB1 – VB** (2006) *Novi zavjet i psalmi*, Varaždin, odg. Šredl, H.
VB2 – VB (2012) *Biblija — Свето писмо Старога и Новога завјета*, Varaždin, odg. Šredl, H.

U popisivanju redova izdvojeni se dijelovi prijevoda navode zajedno s kraticom pojedinoga prijevoda kako bi se znalo kojoj inačici pripada navedeni redak. Raščlanjuje se deset prijevoda nešto većega broja prevodilaca. Budući da su poneki autori imali više izdanja svojih prijevoda, proučavana su i neka druga izdanja kako bi se otkrile moguće različitosti u prijevodima čak i kod istih autora. Pregledan je veći broj izdanja pojedinoga prijevoda. Tako su dio građe za proučavanje bila dva Zagodina (1925, 1938), četiri Šarićeve

(1942, 1959, 1965, 2006), pet Rupčićevih (1961, 1967, 2000, 2008, te Kaštelan, Duda 2001, urednici Zagrebačke Biblije u koju je uvršten prerađeni Rupčićev prijevod), dva prijevoda Duda i Fućaka (1973, 1991), dva Vrtarićeva (1998, 2005), dva prijevoda HBN iz Varaždina (2006, 2012), uz po jedan prijevod ostalih autora (Lovrec et al 1981, Ladan 1985, Djaković 2000, Knežević 2001), ukupno 21, navode se s kraticama u (5). Iduća izdanja istoga prevoditelja navode se jedno za drugim, a ne posve po kronološkomu redu, iako su sami prijevodi posloženi kronološkim redoslijedom prvoga izdanja. Od pregledanih su uvršteni samo oni koji se u nekoj riječi razlikuju. Kako su četiri bila posve jednaka prethodnim izdanjima, u (5) nisu navedena masno i izostavljena su iz raščlambe redaka. Uvršteni su označeni masno. Nisu izdvojene baš sve razlike, posebno ne one koje se ponavljaju.

Za potrebe istraživanja ispisan je red po red različitih prijevoda, jedan ispod drugoga (uz kratki opis sadržaja toga retka), s vidljivim razmacima među riječima ili sintagmama kako bi sve razlike bile što uočljivije. Ispod samoga popisivanja navode se detaljnije sve uočene razlike te ih se zatim iscrpnije proučava kako bi se utvrdilo je li značenjski svejedno koja se riječ upotrebljava ili ne, jesu li različiti sinonimi istoznačnice ili bliskoznačnice, kakva je razlika, kakvu ulogu u promjeni značenja ima upotreba različitih riječi. Kada se u analizi budu predstavljali posve jednaki redci u svim izdanjima istih prevoditelja, ne će se nizati brojevi, nego će se samo navesti kratica prijevoda bez ikakva broja, npr. Š znači Š1, Š2, Š3.

2. Općenite razlike

U ovome će se dijelu rada prikazati problematika prevođenja i sinonimije na konkretnim primjerima biblijskoga teksta. Pokazat će se kako različiti prevoditelji odabiru drugačije lekseme, koji mogu biti i višečlani, ali i ostala jezična sredstava, poput redoslijeda riječi ili dijelova rečenice, različitoga omeđivanja rečenice (zavisne ili nezavisne rečenice, rečenični nizovi) za opisivanje iste stvarnosti i pritom odaju svoje stilske značajke, ali katkad mijenjaju značenje teksta. Budući da je tekst koji prijevodi donose načelno isti, prijevodi bi trebali uključivati sinonime, istoznačnice ili bliskoznačnice, ili biti sinonimični. No pokazat će se da to nisu uvijek. Samo je katkada uzrok različit predložak: grčki izvornik, latinski prijevod ili koji drugi prijevod, engleski ili hrvatski. Katkad je uzrok odabir različitih riječi.

2.1. Perfekt / aorist / imperfekt

Svi se glagoli u većini redaka pojavljuju u nekoliko inačica glagolskih oblika. Tako postoje, primjerice u prvom retku, *uhvatiše*, *pograbe*, *su zgrabili*; *odvedoše*, *odvedu*, *odveli su*; *povedoše*, *poveli su*; *išao je*; *sljedio je*, *sljedaše*.

Značenjski se drukčiji glagolski oblici zapravo ne razlikuju i sasvim je svejedno hoće li se upotrijebiti aorist, imperfekt ili perfekt (uz iznimku svršenosti radnje kod aorista i nesvršenosti kod imperfekta). Međutim, u hrvatskom su jeziku aorist i imperfekt u svakodnevnoj uporabi vrlo rijetki, posebno imperfekt, njih zamjenjuje samo perfekt. Iz toga su razloga ova prva dva stilski obilježeni oblici, donekle arhaični. Svojtstveni su biblijskomu stilu, knjizi poznatoj po svom posebnom govoru, inverzijama i starijim oblicima po kojima je Sveto pismo obilježeno u našoj kulturi.

2.2. Perfekt / pluskvamperfekt

U drugom retku, naveden je u (9), Šarić (1941, 1959) upotrebljava pluskvamperfekt glagola *naložiti* (*bili su naložili*). U osmom retku, naveden je u (15), Šarić (1942, 1959), Lovrec et al (1981), Vrtarić (2007) te Rupčić (2000) upotrebljavaju pluskvamperfekt glagola *reći* (*bio rekao, bijaše rekao*), što su jedini slučajevi da se bilo koji glagol pojavljuje u tom obliku. Pluskvamperfekt označava radnju koja se dogodila prije neke druge prošle radnje, dakle ističe dvije prošle radnje u različitom vremenu, a u današnjem hrvatskom jeziku njegova je upotreba rjeđa od upotrebe običnoga perfekta, iako značenjski u kontekstu nema razlike.

2.3. Točke / uskličnici

Pojedini prevoditelji neke rečenice završavaju točkom, stvarajući ih kao izjavne rečenice, a drugi na istim mjestima upotrebljavaju uskličnike, čineći od njih usklične rečenice. Tako npr. u trećem retku neki prevoditelji bilježe kao u (6.i), drugi kao u (6.ii). Značenjski takve razlike nisu posebno bitne, ali se njima mijenja ton određenih rečenica i uvodi različit stil naglašavanjem onoga što se njima reklo.

- (6) i. *I ovaj je bio s njim.*
ii. *I ovaj je bio s njim!*

Tako u ovom slučaju prijevod (6.i.) donosi navedenu rečenicu kao običnu izjavu, koja samo kazuje da je neka žena sjedila, vidjela Petra i primijetila o njemu da je boravio s Isusom — *Ah, gle, i ovaj je bio s njim*. U drugom se pak prijevodu ton mijenja pa se rečenicom u (6.ii) usklikom stvara dojam da je žena Petra prepoznala, shvatila da je njezino prepoznavanje bitan čin i zahtijevala da se s tom činjenicom nešto sada učini.

2.4. Zarezi

Prijevodne inačice Biblije razlikuju se i u upotrebi zarezova, a u nekim se prijevodima zarezima razdvaja ono što se u drugima bilježi kao dvije različite rečenice. Tako npr. u drugom retku neki prijevodi glase kao u (7.i), a drugi kao u (7.ii). Time su se u drugom slučaju od dvije surečenice napravile dvije jednostavne rečenice. Značenjski među njima nema razlika, ali se tim postupkom skraćuju ili proširuju rečenice čime se donekle mijenja stil.

- (7) i. ...*posjedali su naokolo, a Petar sjedaše među njima.*
ii. ...*posjedaše uokolo. Među njih sjedne Petar.*

2.5. Navesci

Navesci su otvornici na kraju riječi koji ne mijenjaju značenje same riječi, već utječu na njezinu duljinu i melodioznost sintagme. Primjerice, u prvom retku neki prevoditelji bilježe *velikog svećenika*, a drugi *velikoga svećenika*. Uz uporabu navezaka postoje određena pravila, npr. da se navezak dodaje na pridjev koji stoji sam, primjerice *Bili su na tečaju engleskoga*. Izvan tih pravila funkcija je navezaka isključivo ritmička i melodiozna, a ne gramatički uvjetovana. U sklopu Biblije, dakle, navesci su odlika prevoditeljeva stila.

2.6. Konektori

Konektori su veznici na početku rečenica koji se uvelike razlikuju u navedenim prijevodnim inačicama. Tako ih neki prevoditelji stavljaju gotovo u svakom retku, a drugi ih uopće ne stavljaju, ne povezujući na taj način rečenice s prethodnima. Uz to se čak i tamo gdje su prisutni konektori međusobno razlikuju (primjerice, neki prevoditelji bilježe *i*, *pa*, *te*, neki *a* i slično). Konektori ne utječu na promjenu značenja, osim ako se u njihovoj ulozi nalaze dvije potpuno različite vrste riječi s drugačijim značenjima, već su više odlika prevoditeljeva stila.

2.7. Inverzije

Inverzija, kao promjena redoslijeda riječi, atributa i imenica, ili čak rečenica, koja odudara od uobičajene, značajka je koja se često pojavljuje u različitim prijevodima. Njome se ne mijenja sadržaj teksta, ali su znak odmaka od svakodnevnice i prema tome stilski obilježene. Za biblijski je stil najuočljivije postavljanje atributa iza imenice.

3. Raščlamba

Ovaj odlomak Lukina evanđelja (Lk 22,54–62) razlikuje se već i samim naslovom od autora do autora. Neki od njih naslove i ne navode, npr. Zagoda (1925), Šarić (1942), Vrtarić (1995, 2000), a drugi ih dodaju, ali različite. Tako Zagoda (1938) stavlja naslov *Petar zataji Isusa*, Knežević (2001) *Petar zanijekao Isusa*. U drugom Šarićevu izdanju (1959) ovaj se odlomak naziva *Petrov pad i pokajanje*, a izdanje 2006. navodi *Petrovo zatajenje i pokajanje*. Ladan (1985) ovaj odlomak naziva *Petrovo odreknuće i gorko kajanje*. Osim dodanoga pridjeva uočava se razlika u pojmovima *zatajenja* i *odreknuća* te manja između *pokajanje* i *kajanje*. B. Djaković (2000) naziva ga *trostruko odricanje Petra* iza dijela naslovljena *Hvatanje Gospoda*. U ostalim novijim prijevodima priča je naslovljena *Petar se odriče Isusa* (Rupčić 1967, 2006, Kaštelan, Duda 1968, 2010, Duda, Fućak 1973, Varaždinska Biblija). Odricanje se može shvatiti dvojako — da ga se Petar odriče te odbija suradnju, tj. odbija biti njegov učenik jer se u hrvatskoj kulturi kaže npr. da se tko odriče Sotone (prilikom krštenja), čime se ne govori da se ne zna tko je on, već da se odbija poštivanje njegove volje i slušanje njegovih zapovijedi. Glagol *zatajiti* znači da se Petar pravi da ne poznaje Isusa, a *zanijekati* da je niječno odgovorio kad su ustvrdili da je njegov. Odabirom glagola *odricati* (ili glagolske imenice *odricanje*) sugerira se veličina Petrova grijeha i koliko težinu on zaista ima.

3.1. Prvi redak (Lk 22,54)

U prvom se retku opisuje kako su *oni* uhvatili Isusa i odveli ga u kuću velikoga svećenika, a Petar ih je slijedio. Prijevodi su navedeni u (8).

(8)

Z Kad ga uhvatiše, odvedoše ga u kuću velikoga svećenika, i Petar išao je za njim izdaleka.

Š Tada ga uhvatiše i odvedoše u kuću velikoga svećenika. Petar je išao za njim izdaleka.

R1 Tada ga uhvatiše, povedoše i dovedoše u kuću velikoga svećenika. Petar ga je izdaleka slijedio.

R2 Pošto ga uhvatiše, odvedoše ga i dovedoše u kuću velikoga svećenika. Petar ga je izdaleka slijedio.

KD Pošto ga uhvatiše, odvedoše ga i dovedoše u kuću velikoga svećenika. Petar ga je izdaleka slijedio.

R3 Pošto ga uhvatiše, odvedoše ga i dovedoše u kuću velikoga svećenika. Petar ga je izdaleka slijedio.

DF Uhvatiše ga, dakle, odvedoše i uvedoše u dom velikoga svećenika. Petar je išao za njim izdaleka.

LG Tako su ga zgrabili i povelu do palače velikoga svećenika, a Petar ih je slijedio izdaleka.

L Uhitivši pak povedoše ga i dovedoše u dom velikoga svećenika. A Petar ga slijedaše izdaleka.

Dj Kad su ga uhvatili, odveli su ga i uveli u kuću poglavara svećeničkog, a Petar je išao za njim izdaleka.

V Tada ga pograbe i odvedu. I uvedu ga u kuću velikoga svećenika. A Petar ih je slijedio izdaleka.

K Pošto ga uhvatiše, odvedoše ga i uvedoše u kuću velesvećenika. A Petar ga slijedio izdaleka.

VB I kad ga uhvatiše, odvedoše ga i uvedoše u velesvećenikovu kuću. A Petar ih je izdaleka slijedio.

Kad / tada / tako / pošto — Na početku prvoga retka, pri opisivanju Isusova uhićenja, spominju se prilog *kad* (Zagoda, Djaković i VB), *tada* (Šarić, Vrtarić i Rupčić) i *pošto* (Kaštelan i Duda, Rupčićeva izdanja, Knežević) te jedna pojavnica priloga *tako* (Lovrec et all), dok Ladan te Duda i Fućak takvu riječ uopće ne upotrebljavaju potpuno ju izostavivši iz prijevoda. Promatrajući izvan konteksta, ovi prilozi, naizgled sinonimični, zapravo uopće nemaju isto značenje. Tri su priloga vremenska s pojedinim razlikama. Riječ *kad* u zavisnosloženoj vremenskoj rečenici označava trenutak u kojem se nešto dogodilo, radi obavijesti, a ne pitanja, zna se samo da je nešto slijedilo iza trenutka *kad* se nešto dogodilo. Prilog *tada* ističe trenutak u kojem se nešto dogodilo nakon nekoga određenoga događaja, a u ovim ga prijevodima povezuje s prethodnim tekstom. Prilog *pošto* upućuje i na prethodnu i na sljedeću radnju u slijedu. Ipak, unutar konteksta, značenje se ovih priloga približava jedno drugome i oni se mogu smatrati sinonimima. Za razliku od svih ostalih, *tako* je načinski prilog, a ne vremenski. On ne označava u kojemu je trenutku Isus uhvaćen, kao u svim drugim prijevodima, već na koji način (koji se, pak, nigdje ne spominje).

Pak / dakle / i — Čestice *pak* i *dakle* te veznik *i* ne mogu se uvijek upotrijebiti u istom kontekstu. Naime, veznik *i* sastavni je veznik koji povezuje prethodnu i sljedeću obavijest u jednu te spaja te dvije riječi, sintagme ili rečenice nadovezujući se na njih. *Pak* označava neku vrstu suprotnosti, pri čemu se razlikuje od sastavnoga veznika i označava nešto što se suprotstavlja prethodno rečenome. *Dakle*, s druge strane, nema ni ulogu sastavljanja ni ulogu suprotnosti, već ulogu naglašavanja. Tako se on najčešće pojavljuje nakon neke definicije ili objašnjenja koje se potom pobliže određuje i više razrađuje. Od petnaest navedenih prijevoda, sedam ih ne upotrebljava nikakvu česticu na ovom mjestu. Poslije se pojavljuju veznici *a* i *i*, pri čemu *a* označava suprotnost, a *i* sastavnost.

Uхватiti / uhititi / zgrabiti / pograbiti — Gotovo svi prevoditelji upotrebljavaju glagol *uhvatiti*, i to većinom u aoristu, uz iznimku Djakovića koji ga bilježi u perfektu. Lovrec et all bilježe na tom mjestu glagol *zgrabiti* (perfekt), Vrtarić *pograbiti* (aorist), a Ladan *uhititi* (glagolski prilog prošli). Kada se izvan konteksta pomisli na glagol *zgrabiti*, pomisli se na nasilno i naglo hvatanje nekoga dijela ljudskoga tijela ili nekoga predmeta (primjerice *zgrabiti za ruku; zgrabiti knjigu i izjuriti*). S druge strane, glagol *uhvatiti* znači nekoga zarobiti protiv njegove volje, ali ne nužno i naglo, niti grubo. Na taj se način može uhvatiti provalnik i smjestiti ga se u zatvor ili se pak može uhvatiti ptica u letu i staviti ju u kavez te životinja može uhvatiti svoj plijen. Isto tako, uhvatiti se može netko ili nešto da ne padne. Prototipno je čovjek onaj koji hvata. *Pograbiti* ima slično značenje kao *zgrabiti*, ali razlika leži u tome što se ne može pograbiti samo jedna stvar, već skup stvari. Pri-

mjerice, neće se reći da je netko *pograbio drugoga za ruku*, ali se može reći da je *pograbio sve kovanice koje su pale na pod*. *Uhititi* je glagol s najužim značenjem jer označava samo radnju kojom je jedna ovlaštena osoba uhvatila drugu kao zločinca ili kažnjenika, s namjerom da ga smjesti u zatvor ili mu izreče neku drugu osudu. Tako se ovi glagoli pokazuju kao značenjski različiti. U prijevodu s glagolom *zgrabiti* oni koji se “digoše na nj” prikazani su grubljima nego oni koji su ga uhitili ili uhvatili.

Odvesti / dovesti / uvesti / povesti — *Odvesti* nekoga nekamo znači voditi nekoga na neko drugo mjesto, zato jer on ne poznaje taj put, fizički ne može sam (dijete je, slijepac, invalid i sl.) ili zato jer ne želi ići na to mjesto. Tako se zaključuje da je čovjek taj koji odvodi i kojega odvede. Uz to, glagol *odvesti* znači da se s određenim čovjekom napustilo jedno mjesto i vodi ga se na drugo. *Dovesti* bi pritom bio glagol suprotna smjera, pri čemu se izriče mjesto dolaska na koje se nekoga dovelo jer sam nije poznavao put, nije fizički mogao sam ili nije htio ići tamo. *Uvesti*, s druge strane, označava glagol dovođenja na mjesto dolaska, s tim da se prefiksom *u-* naglašava da je to mjesto zatvoreni prostor. *Povesti* je sličan glagolu *odvesti*, s tim da se ovdje isključuje mogućnost objekta *nehtijenja*. Naime, ako netko ne želi ići negdje gdje ga se želi smjestiti, neće se reći da je tamo poveden, već da je tamo odveden. Štoviše, *povesti* pokazuje želju onoga koga se vodi da dođe na to drugo mjesto. Primjerice, prijateljici će se reći *povedi me na taj koncert* možda i češće nego *odvedi me*, pri čemu bi prvo npr. značilo *povedi me sa sobom kad ti ideš, ja nemam s kim*, a drugo *daleko je, odvedi me svojim autom* (u ovom slučaju prijateljica uopće ne mora ići tamo, već je nužna kao pomoć pri dolasku na to mjesto). S obzirom na to da je u ovom kontekstu Isus uhvaćen, glagol *povesti* uz sugeriranje na njegovu želju odlaska nije prikladno upotrijebljen, već bi bolje bilo upotrijebiti jedan od preostala tri glagola.

Kuća / dom / palača — Izvan konteksta ove se tri imenice zapravo u potpunosti razlikuju. Naime, *dom* označava mjesto na kojemu se čovjek osjeća ugodno, na kojemu mu se nalazi obitelj ili gdje je rođen ili gdje se osjeća *svoj*. Prema tome, *dom* može biti neka zgrada u kojoj se čovjek najbolje osjeća, nastamba koja za njega čuva brojne uspomene, ali i neki grad ili država. S druge strane, *kuća* i *palača* označavaju točnu vrstu stambenoga objekta. Tako *kuća* označava prostor veći od stana, koji se ne nalazi u zgradi, ima poseban ulaz, često i vrt, balkon ili garažu, odnosno okolni prostor te često više od jednoga kata. *Kuća* pretpostavlja mjesto življenja koje ne mora biti isto mjesto gdje je i naš *dom*. *Palača* označava jako veliki prostor stanovanja, s više katova i soba te osim samih vlasnika, uglavnom pretpostavlja i poslugu. Kao takva, ona se povezuje uz kraljeve, prinčeve, careve ili bilo koji oblik javne osobe koja ima nekakvu vlast nad određenim prostorom.

Veliki svećenik / svećenički poglavar / velesvećenik — *Svećenički poglavar* pojam je koji postoji i u današnjem jeziku, a označava bilo koga glavnoga, nadređenoga, odnosno, neku vrstu starješine, u ovom slučaju u redu svećenstva. *Veliki svećenik*, s druge strane, pojam je koji je poznat samo iz Biblije i ne upotrebljava se u svakodnevnim situacijama niti se njime imenuje bilo koji položaj u današnjem svijetu. U biblijskom kontekstu on se tiče hijerarhijskoga položaja u sklopu židovskoga ustroja Crkve, a njegovo je značenje uže od značenja *poglavara*. Tako gledajući, ovi pojmovi izvan konteksta ne predstavljaju istu zbiljsku osobu, ali je u sklopu ove priče, veliki svećenik naziv za svećeničkoga poglavara židovske Crkve, pa se odnosi na istu osobu kao i *velesvećenik* (riječ se pojavila u Kneževićevu prijevodu, a u Varaždinskoj Bibliji od te se imenice napravio posvojni pridjev). Osim toga, pojam *velikoga svećenika* jedino Rupčić bilježi velikim slovom i to ne u svim izdanjima, nego jednomu (2000). Međutim, kako se općenito titule (poput pape) pišu malim slovom, vjerojatno je riječ o pravopisnoj pogrešci u navedenom prijevodu.

Ih / ga — Zamjenice *ih* i *ga* nisu uopće sinonimi, već su posve različite riječi jer imaju jasnu značenjsku razliku. Nenaglasnica *ga* odnosi se na muški rod jednine, a *ih* na množinu, muški, ženski ili *miješani* rod. Izvan konteksta ne može ih se smatrati sinonimima. U priči se navodi kako su *oni* uhvatili Isusa, a Petar je išao *za njim* ili *za njima*. Time neki prevoditelji kazuju da je Petar išao u pozadini, za Isusom, a drugi da je išao za njima koji su uhvatili Isusa, iako time i za Isusom samim.

Ići / slijediti — Glagol *ići* najopćenitiji je glagol kretanja koji može označavati bilo kakvu radnju koja se odnosi na ne-stajanje. *Slijediti*, s druge strane, označava *ići za nekim*, odnosno, *iza nekoga* (pri čemu osoba koju slijedimo može toga biti svjesna ili nesvjesna). U konkretnom su slučaju oba glagola upotrijebljena u jednakom značenju, s obzirom na to da je, gdje je god upotrijebljen glagol *ići*, uz njega nadodano *za njim*, čime se obuhvaća značenje glagola *slijediti*.

3.2. Drugi redak (Lk 22,55)

U drugom se retku navodi kako su u sredini dvorišta upalili vatru (da se ugriju) i kako su svi zajedno sjedili pred njom, a među njima je bio i Petar.

(9)

- Z Kad naložiše vatru sred dvorišta, i zajedno sjedoše, sjedio je i Petar među njima.
Š1 Nasred dvorišta bili su naložili oganj i posjedali okolo. I Petar sjede među njih.
Š2 Nasred dvorišta bili su naložili oganj i posjedali naokolo. I Petar sjede među njih.
Š3 Nasred dvorištu naložili su vatru i posjedali naokolo. I Petar sjede među njih.
R1 Oni nasred dvorišta nalože vatru te posjedaju naokolo, a Petar sjedne među njih.
R2 A oni nasred dvorišta nalože vatru te posjedaju naokolo. I Petar je sjedio među njima.
KD A oni nasred dvorišta nalože vatru te posjedaju naokolo. I Petar je sjedio među njima.
R3 A oni nasred dvorišta nalože vatru te posjedaju jedan kraj drugoga. I Petar je sjedio među njima.
DF A posred dvorišta naložiše vatru i posjedaše uokolo. Među njih sjedne Petar.
LG Usred dvorišta su naložili vatru i posjedali oko nje da se ugriju, a Petar im se ondje pridružio.
L I zapalivši oganj nasred dvorišta, posjedali su naokolo, a Petar sjedaše među njima.
Dj Naložili su vatru nasred dvorišta i posjedali, i Petar sjede među njih.
V A kad posred dvorišta upališe vatru i posjedaše, sjedne Petar među njih.
V2 A kad su posred dvorišta zapalili vatru i posjedali, sjeo je Petar među njih.
K Naložiše vatru nasred dvorišta i posjedaše, a Petar sjedio među njima.
VB A posred dvorišta naložiše vatru i svi zajedno posjedaše. Petar je sjedio među njima.

Oni — Zamjenicu *oni* upotrebljava u svim prijevodima samo Rupčić, time se naglašava o kome je riječ. S obzirom na to da je iz prethodne rečenice jasno tko je subjekt radnje, ovdje zamjenica i nije nužna, već taj subjekt može ostati skriven kao i u ostalim prijevodima.

Naložiti / zapaliti / upaliti — Prototipno se glagol *naložiti* vezuje uz vatru, čime se značenje riječi određuje kao *stvoriti vatru*, što bi značilo da se mogu *naložiti* neki predmeti, ne da bi oni izgorjeli, već zbog namjere da se pomoću tih predmeta stvori vatra. Zato se najčešće kaže *naloži vatru* bez spominjanja onoga što je za to bilo potrebno. Za razliku od njega, glagol *zapaliti* može se vezati bilo uz što drugo što će izgorjeti kad se taj objekt podvrgne djelovanju vatre. Tim se glagolom označava radnja kojom se čini da nešto počne gorjeti, primjerice, *zapalili smo stare bilježnice* ili *zapalio je cigaretu*. S druge strane, glagol *upaliti* poglavito označava radnju kojom se pokreće nešto što je bilo ugašeno ili nije radilo, npr. *upalio je svjetlo* ili *upalio je radio*. U ovom kontekstu, s obzirom na to da se svugdje iza navedenih glagola upotrebljava imenica *vatra* ili *oganj*, značenje se samih glagola izjednačava.

Nasred / usred / posred / sred — Sve se navedene riječi odnose na sredinu prostora pa su sinonimi. *Nasred* se povezuje uz prostor pa se tako, primjerice, može reći *nasred sobe*, *nasred ulice*, *nasred trga*. Za razliku od svih ostalih navedenih prijedloga, *usred* se nužno ne vezuje uz prostor, već uz vrijeme. Primjerice, *zazvonio joj je mobitel usred predavanja*. Ostala se dva rjeđe upotrebljavaju pa su obilježena, odnosno manje obična: *sred* je

tako posve stilski obilježen i upotrebljava se samo u književnim oblicima i sličnom kontekstu, a *posred* se uglavnom vezuje uz bitno manji — uvjetno rečeno — “prostor” pa se tako kaže *posred čela*.

Vatra / oganj — Imenica *vatra* označava prirodnu pojavu koja nastaje kada nešto gori, bilo koje veličine i s bilo kojom namjerom pa vatra može označavati veliki požar, ali i mali plamen šibice. *Oganj* se, s druge strane, odnosi na veliku vatru koja je naložena s izričitom namjerom da se ugrije ili da se pomoću nje nešto ispeče za jelo. Vatra se kao riječ rabi češće i zato što joj je opseg značenja širi. Tvrdnja da su svi *oni* posjedali oko vatre / ognja, zapravo pretpostavlja da je ona bila velika i značenje se imenica približava.

I / te — Veznici *i* i *te* pojavljuju se kao poveznice rečeničnih članova ili sastavnih rečenica. Često je razlog povremene upotrebe veznika *te* izbjegavanje prečestoga ponavljanja *i*. *Te* se pojavljuje samo u Rupčićevim prijevodima, moguće kao oznaka poetičnosti.

Zajedno — Prilog *zajedno* označava društvo u kojem su svi gledani u svojoj ukupnosti. U ovim se prijevodima taj prilog pojavljuje samo u Zagode i u Varaždinskoj Bibliji, a svi ga ostali autori ispuštaju. Svi su prevoditelji naveli kako su *oni* koji su uhvatili Isusa posjedali oko vatre ili ognja, ali samo se u navedena dva prijevoda izričito navodi kako su svi bili zajedno, na istome mjestu. Iz cjelokupnoga je konteksta to jasno pa prilog nije nužan, ali ovdje spomenut naglašava činjenicu kako su svi bili zajedno. U prijevodu Varaždinske Biblije ovaj je prilog pojačan dodavanjem neodređene zamjenice *svi* pa se tako riječima *svi zajedno* dodatno naglašava njihova ukupnost na istom prostoru.

Sjesti / posjesti — Glagoli *sjesti* i *posjesti* sinonimi su, ali bliskoznačnice jer se razlikuju u određenim nijansama. Svi su prevoditelji, osim Zagode, upotrijebili glagol *posjesti* koji označava zauzimanje sjedećega položaja koji su ljudi zauzeli jedan po jedan. *Sjesti* označava zauzimanje sjedećega položaja bez obzira na redoslijed kojim se to postiže i bez obzira na to je li uopće riječ o množini. Naime, i za jednu se osobu samu može reći da je sjela, što se ne može reći za glagol *posjesti*, koji automatski uključuje više osoba, osim ako se glagol *posjesti* pojavio uz akuzativ, čime označava činjenicu da se nekoga smjestilo u sjedeći položaj (npr. *posjesti dijete u dječju sjedalicu u automobilu*.)

Naokolo / uokolo / oko / jedan kraj drugoga — Ovi se prilozi razlikuju u mjestu i položaju koje označavaju. Tročlani izraz *jedan kraj drugoga* jedini uopće ne označava kružni položaj — može značiti položaj ljudi ili stvari koje se dodiruju bočno, s prednje ili stražnje strane, u kružnom položaju ili pravocrtno. Sve ostale inačice upućuju na kružni položaj, s time da *oko*

ne može stajati sam za sebe i zahtijeva riječ koja mu daje puno značenje (primjerice, *smjestili su se oko klupe* ili *trčali su oko škole*).

Sjesti / sjediti / pridružiti — Glagoli *sjesti* i *sjediti* glagoli su istoga leksičkoga značenja u dva različita vida, svršenom i nesvršenom. Zato se glagolom *sjesti* u ovom kontekstu označava kako je Petar došao i sjeo među njih, dok u drugim prijevodima glagol *sjediti* označava kako je Petar sjedio među njima već neko vrijeme. Dakle, prvim se odabirom čitatelji Biblije zapravo uvode u početni trenutak u kojem je Petar došao među ostale ljude koji su tamo sjedili, a drugim se odabirom naglašava samo činjenica da je i on bio među njima, ne pokazuje se početak te radnje. Glagol *pridružiti* izvan konteksta (Lovrec et al) zapravo je posve različit, nema veze s glagolom *sjesti* jer se pridružiti može bilo komu i bilo čemu, primjerice, nekome na ručku, u pjevanju ili na izletu. Ovaj glagol zapravo označava da netko već vrši određenu radnju kojoj se netko drugi kasnije priključuje. Tako se, u ovom slučaju, tim odabirom naglašava kako su svi oni već sjedili, a tek je onda Petar došao među njih, odnosno, on nije sjeo u isto vrijeme kad i svi ostali, što je različito značenje.

Ondje — Mjesni prilog *ondje* u svojem prijevodu upotrebljavaju samo Lovrec et al, naglašavajući mjesto na koje je Petar otišao. Izvan konteksta, ovaj prilog znači mjesto koje je udaljeno i od govornika i od sugovornika, što se ovdje ne može doslovno tako protumačiti, jer ne postoje ni jedan ni drugi. Prilog je suvišan jer sama činjenica da *im se Petar pridružio* (Lovrec et al) pokazuje da je došao na isto mjesto na kojem su i oni.

3.3. Treći redak (Lk 22,56)

Treći redak opisuje kako je jedna sluškinja uočila Petra koji je sjedio kraj vatre, pogledala ga i rekla da je on bio s Isusom, naveden je u (10).

Vidjeti / spaziti / ugledati — *Vidjeti* se odnosi na osjet vida, njime se izražava sposobnost viđenja. *Vidjeti* se može bilo što, a tim se glagolom obuhvaća i značenje glagola *gledati* (kao nesvršene radnje) i *pogledati* (kao svršene radnje). Ti su glagolovi sinonimi, pri čemu glagol *vidjeti* jednostavno znači reagirati na podražaje tim osjetilom, dok *gledati* znači ‘svjesno htjeti vidjeti’. Za razliku od toga, *ugledati* znači vidjeti nešto u trenu. *Spaziti* ima jednako značenje kao i *ugledati*, jer označava nešto što se vidjelo u trenu, ali se njime može naznačiti uočavanje nečega manje primjetnoga, nekoga detalja ili nečega što se nije očekivalo, trebalo ili smjelo vidjeti, ili pak nečega važnoga. Primjerice, ako je neki svjedok zločina bio blizu mjesta zločina, on može reći da je *ugledao* čovjeka koji izlazi iz stana, pri čemu se sugerira to da ga nije dugo promatrao i gledao u njega, ali da je *spazio* njegovu poderanu majicu, u značenju primjećivanja.

(10)

- Z Vidjevši ga jedna sluškinja gdje sjedi kod ognja, uprije oči u njega i reče: “I ovaj je bio s njime.”
- Š1 Kako je on tako sjedio u svijetlu ognja, vidje ga jedna sluškinja, uprije oči u njega i reče: “I ovaj je bio s njim.”
- Š2, Š3 Kako je on tako sjedio u svijetlu ognja, vidje ga jedna sluškinja uprije pogled u njega i reče: “I ovaj je bio s njim.”
- R Kad ga vidi neka sluškinja gdje sjedi kraj vatre, upre u nj oči pa reče: “I ovaj je bio s njim.”
- R2 Kad ga vidi neka sluškinja gdje sjedi kraj vatre, upre u nj oči pa reče: “I ovaj je bio s njim.”
- KD Kad ga vidje neka sluškinja gdje sjedi kraj vatre, uprije u nj oči pa reče: “I ovaj je bio s njim.”
- R3 Kad ga vidje neka sluškinja gdje sjedi kraj vatre, pozorno ga pogleda pa reče: “I ovaj bijaše s njim.”
- DF Ugleda ga neka sluškinja gdje sjedi kraj vatre, oštro ga pogleda i reče: “I ovaj bijaše s njim!”
- LG Neka ga je sluškinja spazila kraj vatrepa stala piljiti u njega. Konačno je progovorila: “I ovaj je bio s Isusom!”
- L Vidjevši ga pak neka sluškinja gdje sjedi u svjetlosti ognja, promotriv ga reče: “I ovaj s njime bijaše.”
- Dj A neka sluškinja, videći ga gdje sjedi kod vatre, uprla je pogled na njega i rekla: “I ovaj je bio s njim!”
- V1 Kad ga ugleda neka mlada sluškinja gdje sjedi kraj vatre, prodorno ga pogleda i reče: “I ovaj je bio s njim!”
- V2 Kad ga spazi neka mlada sluškinja gdje sjedi kraj vatre, prodorno ga pogleda i reče: “I ovaj je bio s njim!”
- K Neka ga sluškinja vidje gdje sjedi uz vatru te, zagledavši se u nj, reče: “I ovaj bijaše s njim!”
- VB I kad ga ugleda neka sluškinja gdje sjedi uz vatru, uprije pogled u nj te reče: “I ovaj je bio s njim.”

Jedna / neka — Iako izvan konteksta ne znače isto, *jedna* i *neka* u ovom su kontekstu sinonimi. Mogli bi se razlikovati u svojoj točnoj određenosti. Zamjenica *neka* odnosi se na bilo koju osobu ženskoga roda, u ovom slučaju *sluškinju*, nepoznatu i nebitnu za priču, koja je prepoznala Petra. Odabirom riječi *jedan* pomalo se ojačava značenje riječi *sluškinja*.

Mlada — Vrtarić jedini u svojem prijevodu, uz *neka sluškinja*, dodaje i pridjev *mlada*, čime naznačuje njezinu životnu dob. U ostalim prijevodima ničim, ni ovdje ni poslije, nije zabilježen taj podatak, što znači da Vrtarić u svojem prijevodu nudi dodatnu obavijest o sluškinji.

Kod / kraj / uz — Prijedlozi *kod*, *kraj* i *uz*, kao i većina drugih suznačnih riječi, zapravo se prvenstveno razlikuju po čestoti uporabe, više nego po samom značenju. Ipak, prijedlog *kod* najčešće znači da se netko nalazi u blizini neke druge osobe, najčešće u prostoru koji je vlasništvo te druge osobe, npr. *kod roditelja*. Kao oznaka blizine nekoga predmeta drugome vrlo se rijetko upotrebljava. Prijedlozi *kraj* i *uz* sličniji su jer označavaju blizinu nečega uz nešto, predmeta ili živoga bića, međutim *kraj* se više odnosi na prostornu bliskost, a *uz* i na površinsku. Zato je vjerojatnije da će se reći *ključevi su kraj lampe* nego *uz lampu*, a *uz* će se upotrijebiti u rečenici tipa *Sjedni tu uz mene*. Prijedlog *uz* ima dodatno, preneseno značenje, kojim se

sugerira podrška druge osobe. Primjerice, kada se kaže *Budi uz mene*, ne misli se nužno da neka osoba stoji pokraj govornika, već da ga podržava u nečemu što čini ili da ga ne ostavlja kad mu je potrebna.

U svjetlosti / u svijetlu — Izraz *u svjetlosti* (samo Ladan) te *u svijetlu* (Šarić) izvan konteksta nemaju veze s ostalim prijedlozima kojima su se koristili drugi prevoditelji. Treba napomenuti da bi *svijetlo* trebalo po današnjem pravopisu pisati *svjetlo*. U ovom je slučaju prijevod izrazito stilski obilježen i naglašava atmosferu koja je postojala te večeri i situaciju u kojoj je sluškinja prepoznala Petrovo lice dok ga je obasjavala svjetlost ognja. Zapravo se u samomu odlomku ne spominje da je bila večer i tek u ovim prijevodima, upravo zbog *svjetlosti ognja*, sugerira se da je bila noć te da je taj oganj bio jedini izvor svjetlosti. Da Petar nije sjedio kod / kraj / uz taj oganj, svjetlost do njega ne bi dopirala i on se ne bi tako jasno vidio, čime se doista kazuje da je on bio u blizini toga ognja. Sama *svjetlost* i *svjetlo* označavaju isijavanje koje čini stvari vidljivima, ali je *svjetlost* ime-nica poetičnije intonacije i rjeđe uporabe od *svjetlo*, češće se odnosi na nešto duhovno, poput Božje svjetlosti.

Pogledati / promotriti / uprijeti pogled (oči) / zagledati se / stati piljiti — Glagol *pogledati* označava svršeni oblik, a odnosi se na radnju kojom je nešto viđeno u trenutku. S druge strane, svi se ostali glagoli ili izrazi odnose na dugotrajniju radnju *viđenja*. *Zagledati se* znači dulje gledati u nešto, *promotriti* znači također gledati u nešto, ali dovoljno dugo da se primijete sva bitna obilježja. *Uprijeti pogled* znači dugotrajno gledati u nešto ne tako da se nužno detaljno proučava i stvarno primjećuje obilježja toga nečega ili pak gledati s određenom sumnjom, ljutnjom ili nevjericom više ističući način gledanja, nego na samo trajanje, npr. *Uprla je pogled u njega ne mogavši vjerovati u to što je čula*. Izraz *stati piljiti* označava dugotrajno gledanje u nešto, ali se prototipno odnosi na nepristojnu radnju, primjerice kada neko dijete preblizu netremice gleda odraslu osobu. Čak i unutar ovoga konteksta različito se značenje pojedinih glagola zadržava jer se drugačijim odabirom mijenja i trajanje i način sluškinjina pogleda.

Oči / pogled — Izvan konteksta *oči* i *pogled* značenjski se razlikuju, *oči* su organ, a *pogled* je čin gledanja, ali u ovomu kontekstu ne jer su *oči* ovdje metaforički upotrijebljene.

Oštro / prodorno / pozorno — Prilog *pozorno*, za razliku od *prodorno* i *oštro*, nema nikakvu negativnu primjesu, već označava jednostavno da se pažljivo radi, da ništa ne promakne i da se nigdje ne pogriješi. *Prodorno* u sebi nosi značenje jačine (uglavnom se odnosi na glagol gledanja) i ima nešto negativniju konotaciju od *pozorno*, a podrazumijeva da je osoba koju se gleda svjesna toga, a da gledatelj pokušava saznati o njoj nešto što ona

vjerojatno skriva. *Oštro* je prilog koji označava strog ili ljutit način činjenja neke radnje, koji ne mora biti dugotrajan i temeljit. Ako se sva tri priloga upotrijebe uz glagol gledanja, kao u ovom kontekstu, tada se značenje priloga *oštro* i *prodorno* približava jedno drugome, u značenju snažnoga, a *pozorno* i dalje ostaje prilog koji označava samo detaljno proučavanje, možda čak s naznakom sumnje.

U njega / u nj — Zamjenice *njega* i *nj* jednakoga su značenja, jedino što je *nj* odlika književnog stila i nešto što se ne upotrebljava u svakodnevnoj komunikaciji, pa njegova uporaba odgovara biblijskomu kontekstu. Ta je zamjenica nenaglašena i ne može se pojaviti bez prijedloga (*u nj, na nj*).

U njega / na njega — Prijedlozi *u* i *na* označavaju različit položaj subjekta, pri čemu se *u* odnosi na unutrašnjost, a *na* na površinu. Osim toga, ovi se prijedlozi mogu upotrebljavati u drugačijim, metaforičkim situacijama, kao dio fraza i sintagma. U ovom se retku prijedlozi upotrebljavaju uz *uprijeti* ili *uprti pogled* i *oči*, tako da sintagma s prijedlogom *na* nije prikladna, osim što nije prikladan izraz frazema.

I / pa / te / konačno — *I, te, pa* sastavni su veznici uglavnom istoga značenja, spomenuto je da *te* može imati i posljedično značenje, to je s *pa* slučaj u većem stupnju. Ovdje se, pak, prvi put spominje *konačno* (Lovrec et all) kao prilog koji znači nešto zauvijek i definitivno, ili u drugom značenju kao napokon, u kojemu se pojavljuje u ovom kontekstu. Njime se implicira da je gledanje (koje se navodi u prethodnoj rečenici) trajalo dugo, što ne znači uporaba bilo kojega od navedenih veznika.

Progovoriti / reći — *Reći* je najneutralniji glagol govorenja kojim se izražava radnja čovjekova izgovaranja riječi. To može biti bilo u kojoj situaciji, bilo u kojem trenutku i bilo na koji način (s tim da se za različite načine naknadno dodaju prilozima). Glagol *progovoriti* prvenstveno znači početi govoriti, često znači i da je netko tko je dugo šutio počeo govoriti, a znači i dobiti dar govora. Dakle, Lovrec et all kazuju kako je služavka dugo šutila, što drugi prevoditelji ne navode.

S njim / s Isusom — Iako je iz konteksta jasno da je ovdje riječ o Isusu, Lovrec et all dodatno to naglašavaju upotrebom njegova vlastitoga imena, što možda i nije nužno.

3.4. Četvrti redak (Lk 22,57)

Četvrti redak opisuje kako je Petar prvi put zatajio Isusa obraćajući se sluškinji i izjavivši da ga ne poznaje, inačice su navedene u (11).

(11)

- Z A on ga *zataji* govoreći: “Ženo, ne poznajem ga.”
Š On zaniijeka i reče: “Ženo, ne poznajem ga.”
R On to zaniijeka: “Ženo, ne poznam ga.”
KD On zaniijeka: “Ženo, ne poznam ga.”
R3 On zaniijeka: “Ženo, ne poznajem ga.”
DF A on zaniijeka: “Ne znam ga, ženo!”
LG Petar je to zaniijekao. “Ženo”, rekao je, “ja i ne poznajem tog čovjeka!”
L On pak zaniijeka govoreći: “Ne poznajem ga, ženo.”
V No on ga zaniijeka rekavši: “Ženo, ne poznajem ga.”
Dj A on ga se odreče i reče: “Ženo, ne poznam ga.”
K Ali on zaniijeka rekavši: “Ne poznam ga, ženo!”
VB A on ga zaniijeka govoreći: “Ženo, ne znam ga!”

A / no — *A* i *no* suprotni su veznici koji imaju isto značenje, jedina je razlika što se veznik *a* puno češće upotrebljava i ima neutralnije značenje. Neki se prevoditelji na tom mjestu ne koriste nikakvim veznikom, odnosno konektorom, pa se rečenica samo nastavlja na prethodnu bez uspostavljanja izravne veze.

On / Petar — Zamjenica *on* odnosi se na treće lice jednine muškoga roda i može zamijeniti bilo koju osobu koja ispunjava takve uvjete, najčešće zato da se jedno ime ne bi prečesto ponavljalo. Samo Lovrec et al ovdje zapisuju *Petar* umjesto *on*, čime naglašavaju tko je vršitelj radnje. Međutim, iz prethodne je rečenice vidljivo da je riječ o Petru i nije nužno ponavljati njegovo ime.

Ga — Zagoda, Vrtarić, Djaković i VB prije no što spomenu glagol *zatajenja / nijekanja / odricanja*, uvode zamjenicu *ga*, što ostali prevoditelji u potpunosti izbacuju. Time drugi prevoditelji naglašavaju samu radnju *nijekanja*, koja se može izreći bez navođenja što se niječe, a ovi prevoditelji izravno sugeriraju da je Petar zaniijekao njega.

Govoriti / reći — U ovom je slučaju riječ o istom glagolu u dva različita vida. Dakle, reći je *svršeni* glagol, a *govoriti* nesvršeni. I *reći* i *govoriti* možemo bilo što i bilo komu, a oba su glagola česta i podjednako upotrebljavana.

Ja i — Prije no što Petar kaže da ne poznaje Isusa, u prijevodu Lovrec et al navodi se i zamjenica *ja + i*, što ne mijenja značenje rečenice, već samo pojačava Petrovu tvrdnju. Općenito je takva uporaba zamjenice *ja* u hrvatskome standardnom jeziku suvišna jer se po obliku glagola koji slijedi razaznaje lice.

Ne znati / ne poznavati / ne poznati — Zanimjean glagol *znati* najopćenitiji je glagol koji se odnosi na neupućenost u nešto. Ta neupućenost može biti bilo što — od odgovora na pitanje, preko nekoga područja umjetnosti i znanosti, do vještine ili talenta, primjerice *ne znati ništa o sportu* ili *ne znati plivati, voziti bicikl*. Iako se, tehnički gledano, može reći *ne poznavati francusku povijest*, u takvom se kontekstu češće upotrebljava glagol *ne znati ništa o* jer se glagol *poznavati* prvenstveno odnosi na osobu. Zato se kaže *ne pozna Anu* u značenju *ne zna tko je ona, koliko ima godina, odakle je, čime se bavi...* S druge strane, glagol *poznati* ne odnosi se na upućenost u nešto, u smislu znanja, već na prepoznavanje. Odnosno, njegovo je značenje prisjetiti se nečega što već postoji u svijesti, na temelju svojstvenih obilježja.

Tog čovjeka / ga — Samo se u prijevodu Lovrec et al spominje *tog čovjeka* na mjestu gdje se u svim drugim prijevodima pojavljuje isključivo zamjenica *ga*. U kontekstu je jasno o kome je riječ pa to nije potrebno, stoga uporaba *tog čovjeka* zapravo samo razbija monotoniju zamjenica.

3.5. Peti redak (Lk 22,58)

Peti redak navodi kako je Petra, ubrzo nakon sluškinje, prepoznao još jedan čovjek koji mu se izravno obratio i rekao mu da je i on jedan od Isusovih. Petar je to riječima zanijekao. Inačice su navedene u (12).

(12)

Z I malo zatim vidje ga drugi i reče: "I ti si od njih." A Petar reče: "Čovječe, nisam."

Š Malo zatim ugleda ga drugi i reče: "I ti si jedan od njih." Petar odvrati: "Čovječe, nijesam."

R Malo zatim opazi ga drugi pa reče: "I ti si njihov!" "Čovječe, — odgovori Petar — nisam!"

R2 Malo zatim opazi ga netko drugi pa reče: "I ti si njihov!" "Čovječe, — odgovori Petar — nisam!"

KD Malo zatim opazi ga netko drugi pa reče: "I ti si njihov!" Čovječe — odgovori Petar — nisam!"

R3 Malo potom opazi ga jedan drugi pa reče: "I ti si njihov!" "Čovječe, — odgovori Petar — nisam!"

DF Malo zatim opazi ga netko drugi i reče: "I ti si od njih." A Petar reče: "Čovječe, nisam!"

LG Malo zatim, pogledao ga je netko drugi pa rekao: "I ti si sigurno jedan od njih!" "Ne. Čovječe, nisam!" — odgovorio je Petar.

L A malo zatim, vidjevši ga drugi reče: "I ti si jedan od njih." Petar pak reče: "Čovječe, nisam."

Dj Malo zatim, drugi vidjevši ga, reče: "I ti si jedan od njih." Petar reče "Čovječe nisam!"

V1 Nedugo potom spazi ga netko drugi i reče: "I ti si od njih!" No Petar reče: "Čovječe, nisam!"

V2 Nedugo nakon toga pogleda ga netko drugi pa reče: "I ti si od njih!" No Petar reče: "Čovječe, nisam!"

K Nedugo potom vidje ga netko drugi i reče: "I ti si od njih." A Petar reče: "Čovječe, nisam!"

VB I malo zatim opazi ga netko drugi pa reče: "I ti si od njih!" A Petar reče: "Čovječe, nisam!"

Malo zatim (potom) / nedugo potom / nakon toga — Izvan konteksta prilozi *malo* i *nedugo* nemaju značenjskih sličnosti jer *malo* označava

neveliku količinu bilo čega, a *nedugo* se odnosi isključivo na neveliku količinu što se tiče vremena. Međutim, u kontekstu u kojem su ovi prilozima upotrijebljeni uz *zatim* i *potom*, oni zapravo označavaju istu stvar, s tim da je *malo* neutralniji i češće upotrebljavan prilog, a *nedugo* stilski obilježeniji. Njihovo se značenje, u kombinaciji s priložima *zatim* ili *potom*, izjednačava sa značenjem sintagme *nakon toga*, koja sama za sebe označava trenutak koji slijedi iza nečega prethodno rečenoga.

Vremenski prilozima *zatim* i *potom* oba znače *poslije toga*. Kao i u slučaju s prethodnim priložima, i ovdje razlika leži samo u učestalosti njihova pojavljivanja. Tako je *zatim* neutralniji prilog, češće upotrebljavan u svakodnevnoj komunikaciji, a *potom* je stilski obilježen.

Sigurno — Prilog *sigurno* pojavljuje se samo u prijevodu Lovrec et al, a njegovo pojavljivanje ne uvodi nikakvu značenjsku razliku u samu priču, niti bitno mijenja njezin sadržaj. Prilogom se naglašava i pojačava uvjerenost u izrečenu tvrdnju.

Biti od njih / biti jedan od njih / biti njihov — Posvojna zamjenica *njihov* koju upotrebljava Rupčić više ističe Petrovu pripadnost Isusovim sljedbenicima nego prijedlog *od* + genitiv koji upotrebljavaju ostali prevoditelji. Šarić, Lovrec et al, Ladan i Djaković, uz strukturu *od* + genitiv, upotrebljavaju i broj *jedan* (jedan od njih), što je znatno običnije nego *biti od njih*.

Odvratiti / odgovoriti — *Odvratiti* i *odgovoriti* nemaju isto značenje. Glagol *odgovoriti* odnosi se na postavljeno pitanje kojem se daje odgovor. S druge strane, glagol *odvratiti* znači “odgovoriti na isti način po tonu ili sadržaju” (Anić 2006: 921). Dakle, u ovom slučaju uopće ne mora biti postavljeno pitanje, već je naglasak na tome da sugovornik nema posljednju riječ, već mu se *odvraća* na isti način, npr. netko viče na njega i kaže mu sve-i-svašta, a on mu *odvrati* na isti način.

Nisam / nijesam — Niječni oblik prezenta glagola *biti* u hrvatskome standardnom jeziku glasi *nisam*. Oblik *nijesam*, koji upotrebljava samo Šarić, stilski je obilježen, arhaični oblik.

3.6. Šesti redak (Lk 22,59)

U ovom se retku opisuje kako je jedan sat poslije toga i treća osoba posve sigurna prepoznala Petra kao Isusova sljedbenika pruživši kao argument činjenicu da je Petar Galilejac. Inačice su navedene u (13).

(13)

- Z I kad je prošla otprilike jedna ura, netko je drugi tvrdio odlučno: “Zaista i ovaj je bio s njime, jer je i Galilejac.”
- Š Oko jednu uru kasnije ustvrdi opet drugi: “Zaista, i ovaj je bio s njim, jer je Galilejac.”
- R1 Kad prođe oko sat vremena, netko drugi odlučno ustvrdi: “Zbilja i ovaj je bio s njim; jer je Galilejac!”
- R2 Kad prođe oko sat vremena, netko drugi počne odlučno tvrditi “Zbilja, i ovaj je bio s njim; ta, i Galilejac je!”
- KD Kad prođe oko sat vremena, opet netko ustvrdi: “Zbilja, i ovaj je bio s njim; ta, i Galilejac je!”
- R3 Kad prođe oko sat vremena, jedan drugi ustvrdi: “Zbilja, i ovaj bijaše s njim; jer, i Galilejac je!”
- DF I nakon otprilike jedne ure drugi neki navaljivaše: “Doista, i ovaj bijaše s njim! Ta Galilejac je!”
- LG Sat kasnije, drugi je neki otvoreno izjavio: “Znam da je ovaj momak jedan od Isusovih učenika, jer su obojica iz Galileje.”
- L A pošto prođe oko jedna ura, neki drugi tvrdaše govoreći: “Zaista i ovaj s njime bijaše, jer je Galilejac!”
- Dj Prošao je otprilike jedan sat, i drugi ustvrdi i reče: “Uistinu, ovaj je bio s njim, jer je Galilejac.”
- V1 I prođe otprilike jedan sat kad neki drugi uporno ustvrdi rekavši: “Uistinu, i ovaj bijaše s njim, ta Galilejac je!”
- V2 I prođe otprilike jedan sat kad neki drugi uporno ustvrdi: “Uistinu, i ovaj je bio s njim, ta Galilejac je!”
- K I pošto prođe oko jedan sat, netko opet stade tvrditi: “Istina, i ovaj bijaše s njim. Ta i Galilejac je!”
- VB I kad prođe otprilike jedna ura, neki drugi počne uporno tvrditi govoreći: “Uistinu, i ovaj bijaše s njim! Ta i Galilejac je!”

Oko / otprilike — Prilog *otprilike* znači vrijeme zbivanja koje je samo približno određeno, određenije i češće se upotrebljava. Iako kraći, prilog *oko* u ovomu se značenju manje upotrebljava jer je češći kao prijedlog u značenju *s vanjske strane nečega*, odnosno, tiče se prostora, a ne vremena.

Ura / sat — Imenice *ura* i *sat* označavaju istu stvar — uređaj za mjerenje vremena ili sami odsječak toga vremena, odnosno 60 minuta. *Sat* je imenica koja se upotrebljava u hrvatskome standardnom jeziku, a *ura* je regionalno obilježena na području čakavskoga narječja, a dodavanjem protetskoga *v* na početku riječi na području kajkavskoga narječja. Osim toga, ta je imenica stariji oblik, može se smatrati stilski obilježenom, a time i prigodnom za neko djelo, osobito Bibliju.

Vrijeme — Jedino Rupčić u svojim prijevodima upotrebljava imenicu *vrijeme*, u rečenici *Kad prođe oko sat vremena...* Gledanjem iz perspektive standardnoga jezika ovo bi se moglo smatrati jednom vrstom pleonazma jer *sat* nema čega biti nego vremena, iz čega se vidi kako je imenica *vremena* zapravo potpuno suvišna. U rečenici kakvu donosi Rupčić, *vremena* se ne bi moglo izostaviti jer bi rečenica bila okrnjena i nešto bi joj nedostajalo, ali bi se ona mogla preoblikovati dodavanjem broja *jedan*. Tada bi, kao i u drugim prijevodima, glasila *Kad prođe oko jedan sat...*, a *vremena* bi se moglo izostaviti.

Opet / otvoreno / uporno / odlučno — Navedeni prilozi, izvan konteksta, potpuno su drugačija značenja. Prilog *opet* znači iznova nešto raditi, govoriti, pokušavati. Prilog *otvoreno* potpuno je drugačiji od *opet*. On znači iskreno, bez okolišanja, reći. *Uporno*, s druge strane, blizak je prilogu *opet*, ali naglašava tu činjenicu ponavljanja više od jednog puta. Naime, *opet* može značiti reći ili napraviti nešto ponovno, ali samo još jedan put. *Uporno*, s druge strane, znači stalno iznova, više od jednoga puta. *Odlučno* je prilog koji znači napraviti ili reći nešto sa sigurnošću, bez sumnje u samoga sebe i bez mogućnosti da nas druga osoba pokoleba u mišljenju, stavu ili odluci. Iako se mnogi navedeni primjeri koji izvan konteksta označavaju različite stvari unutar njega približavaju jedan drugome i mogu se shvatiti kao riječi istoga značenja, ovi se prilozi u navedenoj situaciji razlikuju. Prema jednomu prijevodu, taj *neki drugi* prepoznao je Petra i to rekao siguran u sebe i bez sumnje, u drugom je prijevodu on samo bio iskren, ne nužno i uvjeren, a u trećima je uporno ponavljao iste riječi ili ih makar jednom ponovio.

Tvrditi / početi tvrditi / ustvrditi / izjaviti / navaljivati — Glagol *tvrditi* znači govoriti nešto s potpunom uvjerenošću u to što se govori, a glagol *ustvrditi* svršena je varijanta istoga glagola i istoga značenja. Pritom to što neka osoba tvrdi može i ne mora biti zaista tako. *Ustvrditi* znači svršeni oblik istoga toga glagola. *Početi tvrditi*, koji je zabilježen samo u Varaždinskoj Bibliji, zapravo se odnosi na sam početak radnje tvrđenja, odnosno trenutak kada je radnja započeta. Za razliku od prethodnih glagola, *izjaviti* ne mora značiti da je ta osoba uvjerenjena u ono što govori, već jednostavno da je nešto izrekla. Češće se čak taj glagol upotrebljava kako bi se označila sumnja u točnost ili čak besmislica onoga što je tko drugi rekao, a za što se očekuje da svi znaju, na primjer *Zamisli što je ona jučer izjavila — da je Shakespeare rođen u 20. st.* Glagol *navaljivati* najviše se razlikuje od svih ostalih glagola jer uopće ne mora (ali može) biti vezan uz radnju govorenja. Naime, *navaljivati* se odnosi na upornost bilo koje radnje koju, uglavnom druga osoba ne podržava ili joj je dosadna, primjerice *On je navaljivao na nju, a ona ga je pokušala odgurnuti* ili *On je navaljivao da idu u kino.*

Zaista / doista / uistinu / zbilja / znam da je — Ovi su prilozi potpuno sinonimni u značenju da je nešto točno tako kako se i tvrdi. Jedina je razlika među njima čestota njihove uporabe, pri čemu je *zbilja* prilog svakodnevene komunikacije, a preostala tri više stilski obilježena, odnosno, karakteristična su za književno djelo. Sintagma *znam da je* u ovom se kontekstu izjednačava s navedenim priložima jer ima jednako značenje.

I ovaj — Svi prevoditelji, osim Lovrec et al te Djakovića, bilježe *i ovaj* na mjestu gdje ovi izostavljaju veznik, ostavljajući samo *ovaj*. Time svi ti drugi prevoditelji podrazumijevaju da Petar nije prvi kojega su uočili kao

jednoga od učenika, nego su ga prepoznali nakon što su time već obilježili neke pojedince. U prijevodu Lovrec et al te Djakovića sugerira se da je Petar prvi prepoznat kao takav.

Momak — Samo Lovrec et al u svom prijevodu donose imenicu *momak*, a svi drugi prevoditelji na njezinu mjestu nemaju nikakvu zamjenu, već bilježe samo *ovaj*. Kako se već govorilo da je riječ o Petru, *momak* zapravo nije nužna obavijest niti služi bilo kakvoj promjeni značenja, već samo naglašava o kome je riječ. Ipak, jedino se u tome prijevodu zbog te imenice čitateljima donosi obavijest o tome da je Petar mlađe dobi, što se ne bi moglo zaključiti na temelju nečega drugoga.

Biti s njim / biti jedan od (učenika) — Razlika između *biti s nekim* i *biti jedan od* velika je. U ovom kontekstu, kada neki prevoditelji zabilježe kako je čovjek rekao da je i Petar bio s njima, to zapravo ne mora nužno značiti da je povezan s njima na isti način kao što su oni povezani međusobno. Međutim, kad se zabilježi kako je rečeno da je i on bio jedan od njih, onda je posve jasno da je i on jedan od Isusovih učenika, a time i njegov sljedbenik.

Jer / ta — *Jer* je veznik koji označava uzrok, a u ovom kontekstu upotrijebljen je kako bi objasnio uzrok zbog kojeg je čovjek uvjeren da je Petar zaista jedan od Isusovih učenika (*jer je iz Galileje*). *Ta* je uzvik koji naglašava njegovo uvjerenje u ono što kaže i čijom upotrebom nastoji uvjeriti i druge u svoju tvrdnju.

Galilejac / iz Galileje — Prilikom izražavanja mjesta odakle netko potječe može se koristiti imenom grada ili države uz prijedlog *iz* (*iz Zadra*) ili drugačijim oblikom imena toga mjesta (*Zadranin*). Iako je na kraju značenje isto i jednostavno je naznačeno mjesto iz kojeg netko potječe, ovaj drugačiji oblik imena zapravo ima dublje značenje, odnosno, dodaje određenu patriotsku notu. Isto tako, njegovi patriotski osjećaji mogu se naglasiti upravo uporabom takvoga drugačijega oblika imena, na primjer *On je iz Zadra i baš je (pravi) Zadranin*. Upravo se tom činjenicom potvrđuje da je značenje samoga posvojnoga oblika dovoljno da se objasni što se htjelo reći. Prevoditelji kao razlog zbog kojega je određena osoba svrstala Petra među Isusove učenike navode činjenicu da je on iz Galileje / Galilejac navođenjem veznika *jer*, čime označavaju uzrok zbog kojeg neimenovani čovjek to misli. Zagoda, Rupčić, Kaštelan i Duda te VB u svoj prijevod uvrštavaju veznik *i* (*jer je i Galilejac*), čime se implicira da Petar ima još neko prepoznato obilježje, osim toga što je Galilejac, na temelju kojega ga se smatra jednim od Isusovih učenika.

3.7. Sedmi redak (Lk 22,60)

Sedmi redak opisuje kako Petar i treći put niječe svoje poznanstvo s Isusom rekavši govorniku, oslovljenomu s čovječe, kako on (Petar) ne zna što mu ovaj govori. A dok je on to još govorio, pijetao je zapjevao.

(14)

- Z Reče Petar: “Čovječe, ne znam što govoriš.” I odmah, dok je on još govorio, zapjeva pijetao.
Š Petar odvrati: “Čovječe, ne znam što govoriš.” Odmah, dok je on još govorio, zapjeva pijetao.
R1 “Čovječe, — odgovori Petar — ne znam što govoriš.” I smjesta — on je još bio u riječi — zapjeva pijetao.
R2 “Čovječe, — odgovori Petar ne znam što govoriš.” I smjesta — dok je on još bio u riječi — zapjeva pijetao.
KD “Čovječe — odgovori Petar — ne znam što govoriš!” I dok on još bijaše u riječi, zapjeva pijetao.
R3 “Čovječe, — odgovori Petar — ne razumijem što hoćeš reći!” I smjesta — dok je on još bio u riječi — zapjeva pijetao.
DF A Petar će: “Čovječe, ne znam što govoriš!” I umah, dok je on još govorio, oglasi se pijetao.
LG No Petar reče: “Čovječe, ne znam o čemu govoriš.” I čim je izgovorio te riječi, zakukurikao je pijetao.
L “Čovječe, ne znam što govoriš.” I odmah, dok on još govoraše, zapjeva pijetao.
Dj A Petar reče: “Čovječe, ne znam što govoriš.” I odmah dok je još govorio, zapjeva pijetao.
V1 Petar pak reče: “Čovječe, ne znam što govoriš!” I istog trenutka, dok je još govorio, oglasi se pijetao.
V2 Petar odvrati: “Čovječe, ne znam što govoriš.” I istog trenutka, dok je on još govorio, oglasi se pijetao.
K A Petar reče: “Čovječe, ne znam o čemu govoriš!” I odmah, dok je on još govorio, zapjeva se pijetao.
VB A Petar reče: “Čovječe, ne znam što govoriš!” I učas, dok je on još govorio, oglasi se pijetao.

Ne znati / ne razumjeti — Kao što je već objašnjeno, *ne znati* je glagol koji se odnosi na neupućenost u nešto, a to nešto zaista je širok pojam. *Ne razumjeti*, s druge strane, koji se pojavljuje samo u Rupčićevu prijevodu, znači shvaćati smisao nečega. Naime, ono što se ne zna, ne mora nužno biti nešto što se mora i razumjeti. Razumjeti ili ne razumjeti može se samo nešto što ima neki smisao, značenje, objašnjenje, postupak i slično.

Što / o čemu — *Što* je upitno-odnosna zamjenica koja traži odgovor o nečemu nepoznatom (ako je upitna) ili se referira na spomenutu ili poznatu imenicu ili rečenicu (ako je odnosna). *O čemu* je ista ta zamjenica u lokativu, a njezino se značenje više odnosi na smisao rečenoga ili napisanoga. Tako nominativ *što* u *ne znam što govoriš* znači ne shvaćanje oblika riječi iz bilo kojeg razloga (primjerice zbog šuma u kanalu), a lokativ *o čemu* u *ne znam o čemu govoriš* odnosi se na nerazumijevanje smisla i značenja onoga što se govori. Ipak, iako je njihovo značenje čak i u punoj rečenici drugačije, unutar ovoga je konteksta jasno da Petar ne shvaća značenje i smisao onoga što čovjek govori.

Govoriti / htjeti reći — *Govoriti* i *htjeti reći* su glagoli koji se razlikuju značenjski. *Govoriti* znači riječima prenositi neku poruku, kao nesvišenu

radnju. *Htjeti reći* zapravo je čin koji postoji samo u mislima, kao nečija želja, ali se ne ostvaruje toga trenutka u zbilji. U ovakvom kontekstu, gdje jedino Rupčić donosi prijevod *htjeti reći*, ovakav odabir zapravo nije pogrešan jer se u takvim situacijama doista tako i govori, a osim što označava nečiju želju da nešto izgovori, to istovremeno znači i da sugovornici ne razumiju što on zapravo time *hoće reći*, bez obzira na to što to već govori.

Odmah / čim / umah / istog trenutka / učas / smjesta — Prilozi *odmah*, *umah* i *učas* odnose se na *smjesta*. Značenjski među njima nema razlika, stoga se mogu promatrati samo u vidu učestalosti njihove uporabe. Naime, *odmah* je najopćenitiji prilog ovoga značenja koji se upotrebljava najčešće i u bilo kojoj situaciji. Za razliku od njega, *učas* je u puno rjeđoj uporabi, štoviše nemjerljivo rjeđoj, što ga čini stilski obilježenim, a *umah* je knjiški prilog, posve stilski obilježen. *Istog trenutka* izraz je koji ima jednako značenje kao i navedeni prilozi, ali različitu intonaciju koja naginje prema zapovijedi. Naime, *odmah* se može reći u bilo kojoj situaciji, npr. *Napravit ću to odmah* ili *Molim te nazovi me odmah*. *Istog trenutka* upotrijebit će se u drugačijem kontekstu, uglavnom u onom u kojem se nešto zapovijeda, naređuje i slično npr. *Počisti svoju sobu istog trenutka!* Čim se od navedenih priloga razlikuje jer ne može stajati u jednostavnoj rečenici, već se pojavljuje u složenim rečenicama sugerirajući da se jedna radnja događa neposredno iza druge (primjerice *Čim dođem kući, nazvat ću te.*).

Biti u riječi — *Biti u riječi* izraz je koji se nikada neće susresti u svakodnevnoj komunikaciji, ako je uopće postojao kao svakodnevni izraz.

Zapjevati / zakukurikati / oglasiti se — Ovi se glagoli izvan konteksta potpuno razlikuju, bez obzira na to što se svaki od njih odnosi na proizvođenje zvuka nekog živog bića. Prvi glagol znači *započeti radnju pjevanja*, koja se odnosi na “izvođenje niza melodičnih tonova” (Anić 2006: 1039). Pjevati pritom može osoba ili životinja (uglavnom ptica). *Oglasiti se*, s druge strane, nema nikakve veze s pjevanjem, već se odnosi na “davanje glasa o sebi” (Anić: 922) ili se može odnositi na proizvodnju bilo kakvog zvuka nakon dulje šutnje. *Zakukurikati* je glagol koji se isključivo vezuje uz glasanje pijetla i ne može se upotrijebiti u nikakvom drugom kontekstu, osim ako se nekome ruga pa se upotrebljava u prenesenom značenju. Budući da svi prevoditelji kao vršitelja radnje ovdje bilježe pijetla, značenje se različitih glagola izjednačava, jer je sasvim jasno da pijetao nije nikakvim govorom dao glasa o sebi niti da je počeo pjevati, već da je počeo proizvoditi zvukove kukurikanjem, kao svojim načinom glasanja. To se odnosi i na osmi redak u (16).

3.8. Osmi redak (Lk 22,61)

U osmom se redu govori kako se Gospodin okrenuo i pogledao Petra, a Petar se zbog toga prisjetio da je Isus predvidio njegovo nijekanje rekavši mu da će ga toga dana prije nego pijetao zapjeva triput zatajiti. Prvi dio prijevodnih inačica osmoga retka nalazi se u (15), a drugi dio u (16).

(15)

- Z Obazrevši se Gospodin pogleda na Petra. I Petar se sjeti riječi Gospodinove, kako mu reče:
Š1 Tade se obazre Gospodin i pogleda na Petra. I Petar se sjeti riječi Gospodinove, koju mu je bio rekao:
Š2 Tade se obazre Gospodin i pogleda na Petra. I Petar se sjeti Gospodinove riječi, koju mu je bio rekao:
Š3 Tada se obazre Gospodin i pogleda Petra. I Petar se sjeti Gospodinove riječi, koju mu je kazao:
R Gospodin se okrenu i pogleda Petra. Petar se sjeti Gospodinove riječi, koju mu je rekao:
R2 Gospodin se okrenu i pogleda Petra. Petar se tada sjeti Gospodinove riječi, koju mu je rekao:
KD Gospodin se okrenu i pogleda Petra. Petar se tada sjeti Gospodinove riječi koju mu je rekao:
R3 Gospodin se okrenu i pogleda Petra. Petar se tada sjeti riječi Gospodina da mu bijaše rekao:
DF Gospodin se obazre i upre pogled u Petra, a Petar se spomenu riječi Gospodinove, kako mu ono reče:
LG Tog se trenutka Isus okrenuo i pogledao Petra. Tada se Petar sjetio što mu je Isus bio rekao:
L I okrenuvši se Gospodin, pogleda Petra, i sjeti se Petar riječi Gospodinove, koju mu je rekao:
Dj A Gospod se okrenu i pogleda Petra; a Petar se sjeti riječi Gospodnje, kao što mu je rekao:
V A Gospodin se okrenu i pogleda Petra; i sjeti se Petar riječi Gospodinove, kako mu reče:
V2 A Gospodin se okrene te pogleda Petra; i sjeti se Petar riječi Gospodinove, kako mu je bio rekao:
K I okrenuvši se, Gospodin uprije pogled u Petra. A Petar se podsjeti riječi Gospodnje, kako mu reče:
VB Gospodin se okrenu i pogleda Petra. I Petar se sjeti riječi Gospodinove, kako mu ono reče:

I / a / tade / tada / tog trenutka — *I* i *a* veznici su različitih skupina rečenica, odnosno *i* je sastavni veznik, a *a* suprotni, što znači da se njihova funkcija razlikuje i oni donose drugačija značenja. *Tade*, *tada* i *tog trenutka* u rečenici imaju službu priložne oznake vremena, za razliku od spomenutih veznika, a njihovo je značenje jednako, s obzirom na to da prilog *tada* zapravo znači *u tom trenutku*, tj. *tog trenutka*. *Tade* je vrlo arhaičan oblik.

Obazreti se / okrenuti se — Glagol *obazreti se* znači “osvrnuti se pogledom” (Anić 2006: 893), odnosno pogledati nešto tako da se okrenemo. S druge strane, glagol *okrenuti se*, naizgled jednakoga značenja, zapravo se može (a i ne mora) odnositi i na okretanje cijelog tijela, odnosno, njegovo obrtanje oko osi, a ne nužno samo glave. Isto tako, *okrenuti* (u svojem prijelaznom obliku) može se odnositi na bilo što (primjerice *okrenuti ključ u bravi* ili *okrenuti list papira*), a *obazreti se* (koji mora biti povratan i ne postoji u prijelaznom obliku) odnosi se isključivo na čovjeka i okretanje glave kako bi nešto vidio.

Isus / Gospod / gospodin — *Isus* je vlastito ime koje se odnosi samo na jednu svjetski poznatu osobu jer u nas nije uobičajeno takvo ime davati djeci. Imenica *gospodin* odnosi se na bilo koju mušku osobu, starije dobi, koja je

ugledna i cijenjena. *Gospod*, kao skraćeni oblik imenice *gospodin*, odnosi se na nešto božansko, to jest Isusa ili samoga Boga, kao neka vrsta njihova epiteta (poput *Svevišnji*). S obzirom na to da je opća imenica *gospodin* u ovom kontekstu svugdje zabilježena velikim početnim slovom (čak i ako nije na početku rečenice) — Gospodin — jasno je da je riječ o Isusu.

Sjetiti se / spomenuti se / podsjetiti se — Iako naizgled jednakoga značenja, ova se dva glagola zapravo razlikuju u tome što je primarno značenje glagola *sjetiti se* sekundarno značenje glagola *spomenuti se*. Riječ je o obnavljanju nečega u podsvijesti, u sjećanju, na što se zaboravilo ili se smetnulo s uma. Takvo je značenje primarno značenje glagola *sjetiti se*. Glagol *pod-sjetiti* znači da je netko pomogao drugomu da se sjeti, pa je neobično da je upotrijebio povratni oblik *podsjetiti se*. *Spomenuti se* zaista znači isto to, s tim da je glagol u daleko rjeđoj uporabi, a time je i stilski obilježen.

Riječi Gospodinove / riječi Gospodina / riječi Gospodnje — *Riječi Gospodinove* i *riječi gospodina* razlikuju se isključivo u tome što je u prvom primjeru imenica + posvojni pridjev, a u drugome dvije imenice u nominativu i genitivu. Njihovo se značenje ovakvom promjenom ne mijenja, osim što je prema normi hrvatskoga standardnoga jezika pravilna uporaba posvojnoga pridjeva na mjestu imenice u genitivu. S druge strane, *riječi Gospodnje* uvriježena je sintagma koja označava riječi koje su poznate diljem kršćanske zajednice, kao riječi koje svi vjernici izgovaraju prilikom mise ili molitve, primjerice *Riječ Gospodnja* — *Bogu hvala*.

(16)

Z “Prije nego pijetao zapjeva, triput ćeš me zatajiti.”

Š “Još prije nego danas zapjeva pijetao, triput ćeš me zatajiti.”

R “Prije nego danas pijetao zapjeva, triput ćeš me zatajiti!”

KD “Prije nego danas pijetao zapjeva, triput ćeš me zatajiti!”

DF “Prije nego se danas pijetao oglasi, zatajit ćeš me tri puta.”

LG “Prije nego pijetao sutra ujutro zakukurikne, zatajit ćeš me tri puta.”

L “Prije negoli pijetao zapjeva danas, triput ćeš me zanijekati.”

Dj “Prije nego pijetao zapjeva, odreći ćeš me se tri puta.”

V1 “Prije nego se pijetao oglasi, zatajit ćeš me tri puta.”

V2 “Prije negoli se pijetao oglasi, zanijekat ćeš me tri puta.”

K “Prije no što danas pijetao zapjeva, triput ćeš me zanijekati.”

VB1 “Prije no što se pijetao oglasi, triput ćeš me se odreći.”

VB2 “Prije negoli se pijetao oglasi, triput ćeš me se odreći.”

Prije nego(li) / prije no što — *Prije nego* oblik je koji se upotrebljava u svakodnevnoj komunikaciji, a *prije no što* stilski je obilježen i svojstven je

književnosti. Isto tako, sufiks *-li* u *negoli* oznaka je arhaičnosti i poetičnosti. Samo Šarić u svojem prijevodu ispred *prije nego* dodaje *još* kao oznaku naglašavanja.

Danas / sutra ujutro — Izvan konteksta ovi vremenski prilozi značenjski nemaju nikakve veze jedan s drugim. Naime, prvi se od njih odnosi na nešto u današnjem danu, tj. istoga dana kao i u trenutku govorenja, a drugi se odnosi na dan koji će stići nakon dana u kojem se govori, odnosno, sljedećega dana. Iz toga su razloga u ovom su kontekstu navedeni prilozi bitni jer mijenjaju sadržaj i značenje teksta. Šarić, Ladan, Rupčić, Duda i Fućak, Knežević upotrebljavaju *danas*, dok Lovrec et al bilježe *sutra ujutro*. U prvom se slučaju govori kako je Isus upozorio Petra na njegov čin istoga toga dana, a u drugom kako je Isus Petru uputio svoje riječi dan prije. Ipak, Zagoda, Vrtarić, Djaković i Varaždinska Biblija na tom mjestu ne upotrebljavaju nikakav prilog, čime sugeriraju da točan trenutak u kojem je Isus govorio s Petrom o tome nije ključan, koliko i sama situacija.

3.9. Deveti redak (Lk 22,62)

Deveti redak donosi kraj priče opisujući kako je Petar izišao i gorko zaplakao.

(17)

Z I izišavši napolje, gorko je plakao.

Š Izađe napolje i stade gorko plakati.

R Iziđe van te gorko zaplaka.

KD Iziđe te zaplaka gorko.

DF I iziđe te gorko zaplaka.

LG I Petar je izišao iz dvorišta, gorko plačući.

L I izašavši van, zaplaka gorko.

V I izišavši van, Petar gorko zaplaka.

Dj I Petar iziđe i gorko je plakao.

K I on iziđe van i zaplaka gorko.

VB1 Petar iziđe van te gorko zaplaka.

VB2 I izašavši van, Petar zaplaka gorko.

Izaći / izići — Ova su dva glagola istoga značenja, a odnose se na napuštanje nekoga zatvorenog prostora kretanjem, razlikuju se samo u jednomu vokalu, ne i značenjski. Glagol *izići* pripada standardnomu jeziku, a *izaći* je čest u svakodnevnom govoru.

Napolje / van / iz dvorišta — *Van* je češći prilog i njime se koristi u svakodnevnim situacijama, a *napolje* je obilježen, nije u skladu s hrvatskim

standardnim jezikom. *Iz dvorišta*, izvan konteksta, nema veze s navedenim priložima. Među ostalim, njegovo je značenje usmjereno na prostor koji se napušta, a značenje ovih dvaju priloga usmjereno je na prostor u koji se dolazi. Također, mjesto koje se napušta i iz kojega se izlazi na neki drugi, otvoreni prostor, ovdje je jasno obilježeno i daje se do znanja da je riječ o dvorištu, kao ograđenom prostoru oko neke građevine. Unutar konteksta sva se tri prijevoda odnose na isto jer tamo gdje se spominje da je Petar izašao iz dvorišta, zapravo se podrazumijeva da je izašao van jer se samim glagolom *izaći* ili *izići* već nagovještava da se kretanjem mora napustiti prostor, često zatvoreni.

Plakati / zaplakati / stade plakati — *Plakati* je glagol koji se odnosi na ispuštanje suza, prototipno zbog boli ili tuge, ali u stvarnosti i zbog radosti. *Zaplakati* je glagol koji se od prethodnoga razlikuje po svom vidu. Njegovo je značenje *početi plakati*, čime se i izvan konteksta, a i u samom kontekstu djelomično razlikuje od glagola *plakati*. Naime, njime se naznačuje da je Petar u tom određenom trenutku tek započeo radnju plakanja, a odabirom glagola *plakati* nameće se pretpostavka kako je on već to činio. Upotreba glagolskog priloga sadašnjega *plačući* (Lovrec et al) znači da je Petar napustio dvorište i istovremeno plakao. Izraz *stade plakati* zapravo je istoga značenja kao i *zaplakati*, odnosno, predstavlja početni trenutak plakanja. Međutim, takva je uporaba rijetka, a samim time i stilski obilježena. Zato unutar ovoga konteksta ona ne mijenja bitno sadržaj, ali daje određenu poetsku notu.

4. Zaključak

Gotovo je svaki prevoditelj biblijskoga teksta Lk 22,54–62 donio različit prijevod istoga toga odlomka. Neke od razlika uzrokuju prepoznatljiv biblijski stil pojedine skupine prevoditelja: jednostavni glagolski oblici (aorist, imperfekt, pa i pluskvamperfekt), inverzija atributa i imenice. Drugi su svoj prijevod približili svakodnevnomu govoru pa je tako u njemu sve zabilježeno perfektima, a inverzija je rijetka ili je i nema. Jedan prijevod ne samo svojim sadržajem, nego i dodatcima pokazuje da je to prepričani tekst, a ne prijevod istoga ili jednakoga teksta. Međutim, pri tome svi prijevodi nisu uvijek sasvim u skladu s današnjom normom hrvatskoga standardnoga jezika. Izvan samoga biblijskoga stila prevoditelji se također razlikuju po upotrebi arhaičnijih imenica i priloga u odnosu na danas neobilježene, npr. *ura* prema *sat*; *oganj* prema *vatra*, što doprinosi različitomu stilu kao i odabiru jednoga leksema prema dvama, npr. *pogleda* prema *uprije pogled*, *sljediti* prema *ići za njim* i slično. Neki su prevoditelji na određenim mjestima donosili različite riječi koje znače različito, npr. *kuća*, *dom* i *palača*. U drugim

slučajevima različite riječi u kontekstu nisu imale bitno različito značenje, npr. *oči* i *pogled*, *odgovori* i *odvrati*.

Katkad su sinonimi i u prijevodima imali jednako značenje, npr. *ugledati* i *spaziti*, a katkad su se jasno pokazali kao bliskoznačnice, npr. *pozorno*, *prodorno*; *zatajiti*, *zanimjati*, *odreći se*. Pri tome su neki unutar konteksta prenijeli i bitno drugačiju poruku, npr. *odvesti* i *povesti*, gdje bi drugi glagol značio da je uhvaćeni Isus želio ići u kuću velikoga svećenika.

Kada bi se ujednačile sve inverzije, različit red rečeničnih dijelova, svi glagolski oblici te dodali ili izbrisali svi konektori, ovi bi se prijevodi i dalje u mnogočemu razlikovali jer im je odabir svih vrsta riječi raznolik. Odabrani prijevodi katkad samo pokazuju stil svojega autora, a katkad donose promjenu u značenju, čime ista izvanjezična stvarnost u različitim prijevodima dobiva drugačija značenja i dojam o ne baš posve istom događaju. Pokazuje se koliko je važno pokloniti veliku pozornost svakoj riječi, od onih suznačnih do onih samoznačnih, kako bi se što vjernije prenijela poruka koju nosi tekst, ne samo Biblija, već i svako drugo prevedeno djelo.

5. Literatura

- Anić, A. (2006) *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb: Novi Liber.
- Bagić, K. (2010) *Ponavljanje bez ponavljanja*, *Vijenac*, br. 420.
- Botica, S. (2011) *Biblija i hrvatska tradicijska kultura*, Zagreb: Školska knjiga.
- Jelaska, Z. (2009) Društveni jezični identitet kao dio hrvatske kulture, *Lada* 2/4: 21–29.
- Jelaska, Z. (2007) Načela određivanja sinonima, u J. Mojsieva-Guševa i sur. (ur.) *Filološke studije* 5, vol. 2, Skopje-Perm-Ljubljana-Zagreb: Sveučilište Sv. Ćirila i Metoda, Skoplje: 209–220.
- Knežević, R. (2007) Biblija, prijevodi, kronološki pregled objavljenih potpunih i djelomičnih prijevoda na hrvatski jezik, *Leksikon evanđeoskog kršćanstva*, Zagreb: Bogoslovni institut i Prometej.
- Petrović, B. (2005) *Sinonimija i sinonimičnost u hrvatskome jeziku*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Samardžija, M. (1995) *Leksikologija s poviješću hrvatskoga jezika — udžbenik za 4. razred gimnazije*, Zagreb: Školska knjiga.
- Silić, J. (1998) Leksik i norma, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 32: 169–175.
- Tafra, B. (2005) *Od riječi do rječnika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Tolkien, J. R. R. (2002) *Lord of the Rings — Fellowship of the ring*, London: Harper Collins publishers.
- Tolkien, J. R. R. (2001) *Gospodar prstenova — prstenova družina* (pr. Z. Crnković), 5. izd., Zagreb: Algoritam.
- Torpie, K. (2007) *Magical creatures*, Norwalk: Innovative kids.
- Verne, J. (2004) *Put oko svijeta u 80 dana*, Zagreb: Globus media.

5.1. Građa

- Duda, B., Fućak, J. (1973) *Novi zavjet*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Duda, B., Fućak, J. (1990) (11. izd.) *Novi zavjet*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Djaković, B. (2000) *Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*, Rijeka: Udruga kršćana za promicanje duhovne kulture.
- Kaštelan, J., Duda, B. (ur.) (2001) *Zagrebačka Biblija, Stari i Novi zavjet*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Knežević, R. (2001) *Novi zavjet*, Rijeka: Biblijsko društvo pri Međunarodnom centru za život.
- Ladan, T. (1985) *Evangelje po Luki*, Plehan: Biblioteka Sloboznak.
- Lovrec, B., Lovrec, M., Grujić, Ž. (1981) *Novi Zavjet živim riječima, Knjiga o Kristu*, Zagreb: Duhovna stvarnost.
- Rupčić, Lj. (1961) *Sveto pismo Novog zavjeta*, Sarajevo: Pastoralna biblioteka.
- Rupčić, Lj. (1967) *Sveto pismo Novog zavjeta* (2. izd.), Sarajevo: Prof. zbor Franjevačke Teologije u Sarajevu.
- Rupčić, Lj. (2000) *Sveto pismo, Novi zavjet i psalmi* (6. izd. Novoga zavjeta i 1. Psalama), Mostar: Ziral, Zagreb: Hrvatsko ekumensko biblijsko društvo.
- Rupčić, Lj. (2008) *Sveto pismo, Novi zavjet i psalmi*, Zagreb: Hrvatsko biblijsko društvo, Tomislavgrad: Naša ognjišta.
- Šarić, I. (1942) *Svetoga pismo Starog i Novog zavjeta — Novi zavjet (III. knjiga)*, Sarajevo: Akademija Regina apostolorum.
- Šarić, I. (1959) *Sveto pismo Starog i Novog zavjeta*, Salzburg.
- Šarić, I. (2006) *Biblija — Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*, Zagreb: Hrvatsko biblijsko društvo, Sarajevo: Vrhbosanska nadbiskupija, Zagreb: Glas koncila.
- Šarić, I. (2010) *Biblija: Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta* (5. popravljeno izd.) Zagreb: Hrvatsko biblijsko društvo, Sarajevo: Vrhbosanska nadbiskupija, Split: Verbum.
- Šredl, H. E. (odg.) (2006) *Novi zavjet i psalmi*, Varaždin: Hrvatski biblijski nakladnik.
- Šredl, H. E. (odg.) (2012) *Biblija — Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*, Varaždin: Hrvatski biblijski nakladnik.
- Vrtarić, I. (1998) *Novi zavjet po Prihvaćenom tekstu*, Pušćine: Riječi iskrene.
- Vrtarić, I. (2005) *Novi zavjet po Prihvaćenom tekstu, pregledano i preuređeno izdanje*, Rijeka: Udruga kršćanska.
- Zagoda, F. (1925) *Sveto pismo Novog zavjeta*, Zagreb: Naklada dr. Stjepana Markulina.
- Zagoda, F. (1938) *Sveto pismo Novog zavjeta*, Zagreb.

Synonyms and differences in Croatian translations of Lk 22,54–62

This paper analyzes seventeen different translations of the same part of the Gospel of Luke on Peter's denial of Jesus (Lk 22,54–62). After the introduction which discusses the terminology (synonyms, true synonyms, near-synonyms, synonymy etc.), synonyms as literal features and as a problem in translations are discussed. The data consists of 10 different translations in 11 versions, out of which 4 are completely the same. The second part of the paper discusses general differences: grammatical (conjugation forms, inversion, phonological endings, connectors) and orthographic (commas, points, exclamation marks). The third part of the paper analyzes the differences line by line. While different translations may only expose different styles, sometimes they cause differences in meaning as if they are not speaking exactly of the same thing. One group of translations uses Biblical style (Zagoda, Ladan, Rupčić, Duda & Fućak, as does Šarić, but the first two have more connectors than the other three). The second group of translations (Vrtarić, Djaković, Knežević, Varaždin Bible) combine biblical and common style, while one translation (Lovrec et al) is so similar to everyday speech that it seems like retelling rather than translation. Even if the features of Biblical style are excluded, most of the translations use some different words. Most synonyms are not true synonyms; they construct the meaning in a different manner. The findings point to the fact that all words should be carefully chosen in order to convey the message, not only lexically, but grammatically as well.

Key words: Gospel of Luke, Croatian translations, Biblical style, synonyms

Ključne riječi: Evanđelje po Luki, različiti hrvatski prijevodi, biblijski stil, sinonimi